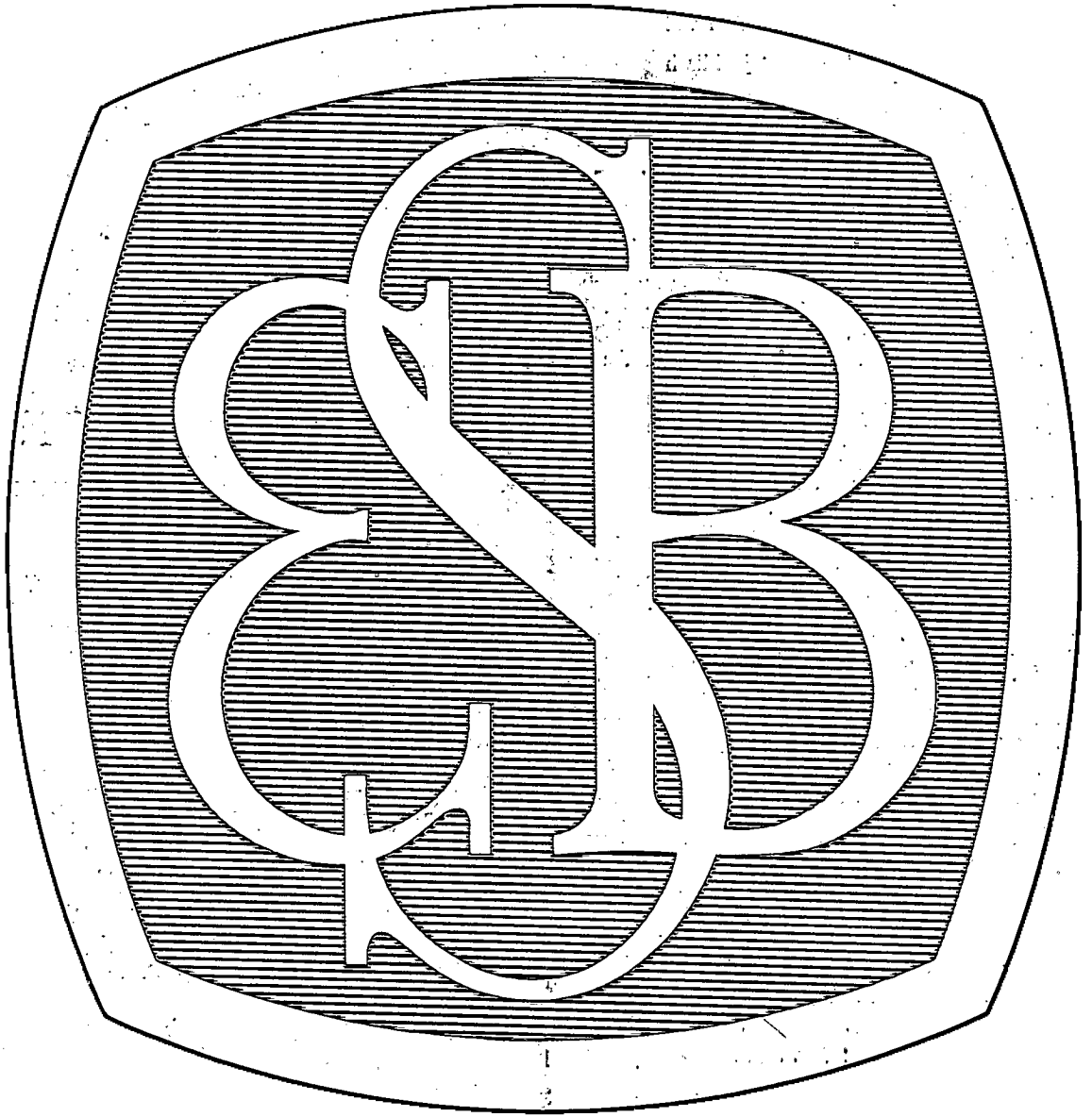

Tom

Economisch - Statistische Berichten

48e JAARGANG - 27 NOVEMBER 1963 - No. 2416

Een JURIST met economisch en technisch inzicht

dan wel

een ECONOOM met juridisch en technisch inzicht

kan worden geplaatst als

PLAATSVERVANGEND CHEF van de afdeling GRONDBEDRIJF

De te benoemen functionaris dient op de hoogte te zijn met de materie, welke op deze afdeling wordt behandeld, zoals aankopen, onteigeningen, exploitatieberekeningen, verkopen, verhuringen en ontruimingen enz. van onroerende goederen.

Afhankelijk van ervaring wordt een salaris geboden, dat ligt tussen f. 13.068,— en f. 18.336,— per jaar excl. huurcomp. en vakantiëtoelage.

De gemeente is aangesloten bij het Instituut Ziektekostenvoorziening Ambtenaren. De verplaatsingskostenverordening is van toepassing, o.a. 10% wederinrichtingskosten.

Een psychologisch onderzoek kan worden verlangd.

Uitvoerige eigenhandig geschreven sollicitaties, met recente pasfoto, zenden aan de Hoofddirecteur van Openbare Werken Utrecht, Achter Clarenburg 12 onder vermelding van nr. 11350-A in de bovenhoek.

M.A.B. n.v.
K. C. SLIJK

Schiedamsevest 44 d - Rotterdam-1
Tel. 010 - 11 91 11 (2 lijnen)

*M*akelaars in onroerende goederen.
Vertrouwensopdrachten.

*A*dministraties voor Verenigingen
van Eigenaren (Appartementenwet)

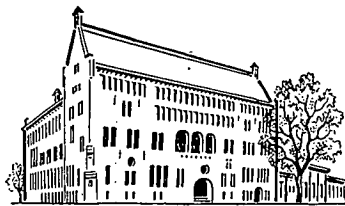
*B*emiddeling bij aan- en verkoop
van appartementen (horizontale
verkoop). Specialisten sedert 1951.

★ TAXATIES bij aan- en verkoop,
voor successieaangiften, enz.

★ HYPOTHEKEN

GRATIS op aanvraag beschikbaar:
"M.A.B. n.v.-Nieuws" - ons maandblad, waarin
regelmatig aantrekkelijke aanbiedingen volledig
omschreven worden opgenomen.

Reisdeviezen
Bagage-
en
ongevallenverzekeringen

R. MEES & ZONEN

BANKIERS EN ASSURANTIEMAKELAARS
ROTTERDAM

AMSTERDAM / 's-GRAVENHAGE / DELFT
SCHIEDAM / VLAARDINGEN / ALBLASSERDAM

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010)
3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: Drs. A. de Wit, Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam, Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 347, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 34,—, overige landen
f. 36,50 per jaar (België en Luxemburg B.fr. 480).
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer f. 1,25.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010)
6 02 60, toestel 908.

Advertentie-tarief: f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. W. Lambers; J. Tinbergen.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

President Kennedy

Dat ik hierbij voldoe aan het verzoek van de redactie van „E.-S.B.” om een enkel woord te schrijven naar aanleiding van de dood van President Kennedy moge niet worden uitgelegd dat ik mij ook maar enigszins in staat zou achten de betekenis van deze President en van zijn heengaan te wegen en onder woorden te brengen. Wij allen zijn zo geschokt, dat wij op dit moment in wezen er slechts behoefte aan hebben ons in stilte aan te sluiten bij het unieke sympathiebetoon door vrijwel de gehele wereldbevolking.

Wanneer wij ons niettemin rekenschap willen geven van het streven van deze President op economisch terrein dan komt het eerst in herinnering hoe Kennedy tijdens de verkiezingscampagne in 1960 voortdurend hamerde op het thema: „It's time America starts moving again”. Daarbij stond hem in sterke mate voor ogen dat hij als President nieuwe wegen wilde inslaan, ook op het gebied van de economische politiek: nieuwe wegen, leidende tot volledige benutting van produktiecapaciteit, tot economische groei en vooral ook leidende tot vertrouwen in de Amerikaanse economie en de dollar.

Bij zijn ambtsaanvaarding werd hij geconfronteerd met een drietal enigszins met elkaar samenhangende problemen, door een van zijn economische medewerkers wel beschreven als „the deflationary gap, the balance of payments gap and the gap in public understanding”. Men kreeg in de eerste tijd de indruk dat het deze laatste „gap” was, welke de President het meest bezighield. Een Amerikaanse President kan zijn land pas in beweging brengen als hij de bevolking voor zijn nieuwe beleid heeft gewonnen. Dit is een taak die hij grotendeels zelf moet volbrengen.

Ten aanzien van het hanteren van het budgettaire beleid voor het bereiken van economische expansie moest President Kennedy bestaande vooroordelen dan ook langzamerhand trachten te overwinnen. In gesprekken met Europese financiële deskundigen bleek hij in hoge mate geïnteresseerd in de argumenten welke bij de bevolking en politici in Europa hadden geleid tot begrip en steun van moderner financieel beleid. Wat een ieder die een dergelijk gesprek voerde trof, was zijn verbluffende belangstelling voor en kennis van economische problemen en feiten. Zijn economische adviseur Walter Heller noemde hem „the first economist in the White House”. In zijn rede voor de Yale University in juni 1962 begon hij zijn campagne voor moderne budgetpolitiek, die zou uitmonden in een moedige beslissing: een belangrijke belastingverlaging bij een omvangrijk begrotingstekort. De argumentatie was theoretisch juist, maar vermocht degenen die wantrouwig stonden tegenover deze „nieuwlichterij” nog niet te overtuigen. Maar Kennedy was vast besloten door te zetten. Hij moest nu zijn belofte van „America will start moving again” waarmaken. Kennedy heeft de voldoening van een aanvaarding van zijn voorstellen tot

belastingverlaging niet meer mogen beleven, maar hij was er de laatste tijd wel van overtuigd dat ze de eindstreep zouden halen.

Langer dan op het gebied van de begrotingspolitiek heeft het geduurd voordat Kennedy het beleid wijzigde ten aanzien van de Amerikaanse betalingsbalans. Weliswaar heeft hij getoond ernst te maken met een streven naar prijsstabiliteit door zijn ingrijpen ten aanzien van de staal-prijzen, maar overigens dacht hij lange tijd dat het Amerikaanse betalingsbalansprobleem een zaak was die na wijziging van de begrotingspolitiek zichzelf op den duur wel door „market forces” zou oplossen en dat het buitenland in die tussentijd de tekorten wel zou financieren. In de loop van 1963 echter is hij tot de overtuiging gekomen dat hier nieuwe ingrijpende maatregelen door de Amerikaanse regering moesten worden genomen.

Ook op het internationale economische terrein heeft hij nieuwe wegen geopend. Reeds kort na zijn ambtsaanvaarding nam hij het initiatief tot versterking van de internationale samenwerking in het kader van de O.E.S.O. op monetair gebied. Meer in het algemeen kan worden gesteld dat hij sterk doordrongen was van de interdependentie van de landen van de Westerse wereld. Hiervan getuigde zijn intense belangstelling voor de resultaten van de internationale coördinatie van het economisch beleid. Hiervan getuigde vooral ook de zeer belangrijke „Trade Expansion Act”, welke een aanmerkelijke verruiming betekent van de mogelijkheden voor de administratie om over tariefreducties te onderhandelen. Nog twee dagen voor zijn dood noemde Kennedy in een boodschap aan de National Foreign Trade Council de a.s. G.A.T.T.-onderhandelingen in Genève (algemeen de „Kennedy-round” genoemd) „the most important tariff-cutting conference in history”.

Aan het leven van deze grote President is zeer ontijdig een einde gekomen. Juist hem die bij voorkeur op langere termijn dacht had men zo gaarne gegund zelf getuige te zijn van de eerste verwerkelijking van de idealen waarvoor hij streed. Deze idealen met zulk een verbeeldingskracht, intelligentie en dynamiek verdedigd, inspireerden allen die in zijn omgeving werkten. Toch deden zijn woorden voor bepaalde groepen in zijn eigen land wat „intellectueel” en „Europees” aan en zij vonden daardoor ondanks Kennedy's welsprekendheid soms minder weerklank dan wij in Europa zouden verwachten. Men moet de hoop koesteren dat de nieuwe President erin zal slagen in de komende tijd, steunende op de door Kennedy gelegde fundamenten, verder te bouwen aan het nieuwe Amerika dat Kennedy voor ogen stond. Daarnaast mag worden verwacht dat de Europese landen in dit ernstige uur na het verlies van deze grote leider van de Westerse wereld meer dan ooit hun verbondenheid zullen tonen met hun partner aan de andere zijde van de Atlantische Oceaan.

's-Gravenhage.

E. VAN LENNEP.

INHOUD

	Blz.		Blz.
President Kennedy, door Jhr. Mr. E. van Lennep	1103	De Nederlandse overheidsuitgaven, door Drs. J. C. P. A. van Esch	1112
De vaste prijs op een hellend vlak, door Prof. Dr. W. J. van de Woestijne	1104	De textielindustrie en de ontwikkelingslanden, door Drs. N. J. Bouma met een naschrift van Dr. W. T. Kroese	1115
Conflict der prioriteiten, door Ir. H. Vos	1106	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	1118
Continuïteit in de personeelsbezetting, door P. W. Das	1108	Recente publikaties	1119

De vaste prijs op een hellend vlak

Minister Andriessen heeft een wijziging van het beleid ten aanzien van de verticale prijsbinding aangekondigd. Een verbod van collectieve handhaving van individueel vastgestelde prijzen schijnt in een vergevorderd stadium te zijn. Mogelijk heeft de minister ook een verbod op het oog voor het geval fabrikanten zich onderling verbinden om ieder individueel een stelsel van verticale prijsbinding toe te passen en dit ook individueel handhaven.

Onverwacht komt deze verandering in de politiek niet. In Engeland bijv. is de collectieve handhaving verboden, maar tegelijkertijd heeft men daar de individuele handhaving, via de rechter, effectiever gemaakt. Afgewacht zal moeten worden of de minister ook bij ons in die richting zal gaan. Men kan namelijk de collectieve handhaving zien als een rechtshandhaving door particuliere organisaties, terwijl in het algemeen rechtshandhaving een overheids-taak is.

Indien rechtshandhaving aan particulieren wordt overgelaten, is de kans op een onjuiste rechtsbedeling niet uitgesloten. Wel heeft de regering in de laatste jaren op het gebied van de particuliere rechtshandhaving verbeteringen aangebracht door een behoorlijke rechtsgang te eisen, maar misschien heeft de minister informatie die een andere weg aanbevelenswaardig maken. Wij veronderstellen dat hij dit bij de indiening van de wettelijke maatregelen duidelijk zal toelichten.

Zonder twijfel is de politieke constellatie thans gunstig voor een verbod van collectieve prijshandhaving. Als gevolg van de stijgende groothandelsprijzen en de per 1 januari te verwachten loonexplosie, dreigt het prijsniveau in beweging te komen. Dit stuit op verzet van de consumenten en ook van de vakbeweging. Deze laatste tracht uiteraard een zo groot mogelijk deel van de nominale loonsverhoging tot een reële te maken, zulks te meer omdat de nominale loonsverhoging groter is dan de economische ruimte, die voor reële loonsverhogingen beschikbaar is.

Nu kon de vakbeweging wel een spectaculair effect bereiken, maar voor de regering is dit op het prijzenfront niet weggelegd. Zij moet tegen de opdringende prijzen een actieve defensieve politiek voeren. Haar succes bestaat dan in een minder prijsgeven van gebied dan zonder haar actie waarschijnlijk zou zijn. Zulk een beheerste terugtocht is nu eenmaal niet spectaculair en dus heeft zij er behoefte aan om, waar dat maar mogelijk is, duidelijk te laten blijken dat zij alle activiteit ontwikkelt, die menselijkerwijze van haar kan worden verwacht.

De regering heeft politiek behoefte aan activiteiten die tot het grote publiek spreken, zelfs als zo'n activiteit materieel van geringe invloed zou zijn. Consumentenorganisaties en vakverenigingen hebben bezwaren tegen de verticale prijsbinding en dus voldoet een actie van de regering in die richting aan de eis dat zij haar goede wil duidelijk moet tonen. Politiek gezien is het besluit van de minister dus alleszins te verklaren en tot op zekere hoogte te billijken. „A la politique comme à la politique”.

Ook bij het bedrijfsleven is de behoefte aan verticale prijsbinding op het topje van de hausse minder groot dan in een depressie. Bij een sterke binnenlandse vraag, die na de loonsverhogingen in januari nog sterker zal zijn, be-

lemmert het systeem van de vaste prijzen de mogelijkheden om uit de markt te halen wat er in zit. Veelal heeft dit systeem namelijk enige verstarrende werking, ook bij een hausse.

Daar komt nog bij dat men in het bedrijfsleven op een verscherpte prijscontrole rekent. Nu is een prijscontrole bij de fabrikant veel eenvoudiger dan bij de winkeliers. Ook de handelsmarges zijn bij vaste prijzen veel beter te controleren dan bij vrije prijzen. Bij vrije prijzen is het bewijs dat de prijzen verhoogd zijn zeer moeilijk te leveren, zulks in tegenstelling met het systeem van vaste prijzen. Als dan enkele prijzen spectaculair verlaagd en vele heel stil verhoogd worden, zijn er mogelijkheden te over om goedkoop te lijken en duur te zijn. Vrije prijzen geven zo aan het bedrijfsleven mogelijkheden, die bij een sterke binnenlandse vraag uitgebuit kunnen en zullen worden.

J. B. Say maakte onderscheid tussen „ce qu'on voit et ce qu'on ne voit pas”. Dit geldt in hoge mate voor de prijsstructuur. Bij vrije prijzen ziet men nu eenmaal minder dan bij vaste prijzen. Consumenten en sommige ondernemers kunnen t.a.v. de vaste prijzen even eensgezind „tegen” zijn als de centralen van vakverenigingen van arbeiders en van werkgevers „voor” t.o.v. de lonen. Maar achter deze eensgezindheid gaan reële belangentegenstellingen schuil.

Het is evenwel de taak van de econoom om het niet zichtbare door analyse te onthullen. Onderzoeken wij daarom een mogelijk verbod van collectieve handhaving van de individuele verticale prijsbinding. Zulk een collectieve overeenkomst heeft een kartelachtig karakter. Maar terwijl bij een prijskartel één instantie de prijs vaststelt, geschiedt dit bij verticale prijsbinding door een aantal, in onderlinge concurrentie staande aanbieders. Het prijskartel is dus een sterker vorm van marktbeheersing dan de collectieve handhaving. Nu is het prijskartel niet generiek verboden. *Wij hebben dus de enigszins merkwaardige rechtsfiguur dat het mindere strafbaar wordt gesteld en het meerdere niet.* In hoeverre dat een juiste rechtsbedeling is, weten wij als niet-jurist, niet; het komt ons wel merkwaardig voor.

Een verbod tot collectieve handhaving laat het recht tot individuele verticale prijsbinding ongemoeid. Het vermindert evenwel de effectiviteit tegen hen op te treden, die hun individueel aangegane verplichting niet nakomen. De fabrikant of importeur die een groot marktaandeel heeft, of een zeer sterke marktpositie inneemt, is wel in staat om individueel het nakomen van die verplichting af te dwingen. Hij heeft voor zich aan een collectieve regeling geen behoefte. Anders staat het met de aanbieders, die ieder voor zich kleine marktaandelen hebben, resp. die een zwakke marktpositie innemen. Zij hebben, om hun verkoopsysteem effectief te maken, de collectieve samenwerking op het gebied van de handhaving van de contractuele verplichtingen nodig. *Een verbod tot collectieve handhaving tast dus de belangen van de zwakken meer aan dan van de sterken.* Ook dit is misschien in strijd met het rechtsgevoel, maar het is althans niet in strijd met wat men in andere economische sectoren waar kan nemen.

Tot zover enkele algemene opmerkingen over een generiek verbod. Nu hebben wij ons steeds op het standpunt

geplaatst, dat men de gevolgen van generieke verboden t.a.v. de individuele, verticale prijsvaststelling resp. t.a.v. de collectieve handhaving daarvan, alleen kan beoordelen na een nauwkeurig onderzoek van de feitelijke structuur in de branches die dit aangaat. Wij willen daarom ten aanzien van een bepaalde branche de economische functie van de collectieve handhaving onderzoeken en wel t.a.v. de branche van de boekhandel.

Structureel is de situatie als volgt. Er zijn tal van uitgevers, die jaarlijks een groot aantal nieuwe boeken op de markt brengen. De uitgevers bieden deze meestal „bij aanbidding” aan, d.w.z. zij stellen de boekhandel in de gelegenheid een groot aantal exemplaren tegen relatief hoge korting te kopen. Zodra de reis van de uitgever ten einde is, heeft hij een inzicht in de belangstelling, die de boekhandel voor zijn uitgaven heeft en veelal besluit hij eerst op dat ogenblik tot het vaststellen van de omvang van de oplage. De boekhandel neemt dus een deel van het economisch risico van de uitgave van de uitgever over. Dit verklaart de hoge korting. Zonder dit overdragen van het risico aan hen die dichterbij de finale consument staan, zou het risico voor de uitgever veel groter, soms te groot zijn. Bovendien zou het leiden tot een maatschappelijke verspilling doordat van sommige uitgaven de oplage te groot en van andere te klein zou zijn. Dit risico is voor een land met een klein taalgebied belangrijker dan voor een land met een groot taalgebied.

Dit systeem werkt bevredigend. De boekhandelaar die van een nieuwe roman 100 exemplaren bij aanbidding koopt, loopt wel het risico dat hij deze niet alle verkoopt, resp. dat hij langer dan normaal met de voorraad blijft zitten. Hij loopt evenwel niet het risico dat een van zijn collega's dit zelfde boek tegen verlaagde prijs aanbiedt, want we hebben hier verticale prijsbinding. De handhaving van deze individuele prijsbinding is hier, doordat het een collectieve handhaving is, effectief.

Wat is nu te verwachten als deze handhaving eens niet effectief zou zijn? Twee boekhandelaren hebben ieder bij aanbidding en met 45 pCt. korting 100 exemplaren gekocht. De snelheid van verkoop valt evenwel tegen en één van de twee besluit dit boek met 20 pCt. korting aan te bieden. Hij trekt daardoor het debiet van zijn collega naar zich toe en kan zo sneller door zijn voorraad heenkomen. Dat er in totaal belangrijk meer van dit boek gevraagd zal worden is niet waarschijnlijk. Het nadeel komt daardoor zwaar op zijn collega te drukken. Het kopen bij aanbidding is bij een niet effectief zijn van de verticale prijsbinding extra riskant. Dit is te meer het geval, omdat door het systeem van de verzendboekhandel een prijsoneerbieder in een bepaalde plaats een verstoring over het gehele land kan veroorzaken.

Nu zal men misschien zeggen, dat uit het voorgaande juist blijkt dat de opheffing of het niet-effectief maken van de verticale prijsbinding in het belang van de consumenten is. Zij krijgen immers dit boek met een korting van 20 pCt. Hierbij vergeet men evenwel dat daar tegenover staat dat, met dit risico voor ogen, het systeem van kopen bij aanbidding in gevaar komt. Trouwens, het houden van voor-

raad in het algemeen zou voor de boekhandel riskant worden. Verwacht moet worden dat bij opheffing of niet-effectief maken van de verticale prijsbinding het karakter van de Nederlandse boekhandel belangrijk zal veranderen. De voorraadhoudende functie wordt aangetast en daarmee de mogelijkheid tot parate aflevering aan de consument. Ook de keuzemogelijkheid van deze wordt kleiner. De risico's voor de uitgever worden groter en dit zal invloed op de prijszetting moeten hebben. *De verticale prijsbinding is dus essentieel voor de structuur van de Nederlandse boekhandel.*

Tot nu toe wordt deze prijsbinding collectief gehandhaafd en daardoor is zij effectief. Wij geven graag toe dat een grote uitgever ook individueel wel in staat zou zijn, zijn prijzen te handhaven. Door van hem boeken bij aanbidding te kopen is het prijsrisico voor de boekhandel dus niet groot, al blijft ook hier het gevaar bestaan, dat een enkele boekhandelaar onder speciale omstandigheden tot een prijsstunt overgaat. Maar voor de minder belangrijke uitgevers, en zeker voor hen die voor het eerst als zodanig op de markt komen, ligt dit geheel anders. Het zal buitengewoon riskant zijn, van een pas opkomend uitgeversbedrijf boeken bij aanbidding te kopen of van die uitgever een ook maar enigszins belangrijke voorraad aan te houden. En juist deze jonge uitgeversbedrijven hebben uit een oogpunt van risico en liquiditeit deze steun van de boekhandel nodig. De kleine en vooral de jonge uitgeversbedrijven zijn cultureel zeer belangrijk, mede omdat zij meermalen met het werk van nog onbekende auteurs komen.

Thans is ook hun prijsbinding effectief en wel door de collectieve handhaving daarvan. Valt de collectieve handhaving weg, dan zijn zij niet in staat zelf hun prijzen te handhaven en daarvan is een belangrijke structuurwijziging van de boekhandel, de uitgeverij en de positie van jonge auteurs te verwachten.

Wij hebben deze analyse niet gegeven om voor de boekhandel een uitzonderingspositie te bepleiten, maar wel om duidelijk aan te tonen, dat zo'n „kleine” ingreep als het verbod van collectieve handhaving zelfs bij het laten bestaan van de individuele prijsbinding, effecten heeft die alleen maar te voorzien zijn als men de structuur van de branche geheel analyseert. Iedere branche heeft wat dit betreft haar eigen, naar branche, tijd en plaats bepaalde, karakteristieken. Deze verschillen per branche maken het over één kam scheren door een generiek verbod tot een *economisch* onverstandige daad. Maar als men *politiek* iets spectaculairs wil doen dan ligt zo'n generiek verbod juist wel voor de hand.

Als het dan, gezien de spanningen aan het loon- en prijsfront, absoluut noodzakelijk is, een kluitje aan de meute toe te werpen, dan ligt er misschien nog een oplossing in een versterking van de juridische positie van hen die individueel hun prijssysteem tegen inbreuken willen verdedigen, maar daar zonder collectief optreden, te zwak voor zijn.

Delft.

Prof. Dr. W. J. VAN DE WOESTIJNE.

(I. M.)

 N.V. SLAVENBURG'S BANK

Conflict der prioriteiten

De loonpolitieke operatie, waartoe besloten is, doet ons opnieuw beseffen, dat wij wel heel netjes economische doelstellingen kunnen formuleren, maar dat de vraag of wij die doelstellingen alle tezamen kunnen bereiken nog eenszins bevestigend is beantwoord. Meestal formuleren wij, in het voetspoor van de S.-E.R., een vijftal van die doelstellingen als samenvatting. Voor het gebruik in dit artikel moge de formulering aldus luiden:

1. Volledige werkgelegenheid.
2. Voldoende expansie o.a. door investering in de breedte en diepte¹⁾ om in verband met de eerste doelstelling de toevloeiing van nieuwe arbeidskrachten op te vangen en om een verhoogde produktiviteit te verkrijgen.
3. „Redelijke” verdeling van het nationaal inkomen.
4. Prijsstabilisatie.
5. Evenwicht in de betalingsbalans, mede om valutastabiliteit te bereiken.

Nog slechts enkele maanden geleden, nl. bij de aanbidding van de begroting in september, leverde het C.P.B. de normale — steeds voorlopige — macro-economische beschouwingen met betrekking tot de verwachtingen voor 1964. Het C.P.B. ging daarbij uit — het kan weinig anders doen — van een voortzetting van de tot dan toe gevoerde politiek en dus van een situatie, welke ook op loongebied geen al te grote variatie zou vertonen. Uit de cijfers bleek de verwachting, dat de produktiviteit met ca. 4 pCt. zou stijgen, de loonsom per arbeider met ca. 6 pCt., terwijl tevens de verwachting werd uitgesproken, dat bij een voortzetting mede van het prijsbeleid, een verhoging van de kosten van levensonderhoud met ca. 2 pCt. zou plaatsvinden. De spanning op de arbeidsmarkt zou niet verminderen en de betalingsbalans zou een overschot blijven vertonen. Valutastabiliteit werd als een gegeven ingecalculeerd.

Aan de hierboven nog eens weer geformuleerde 5 eisen van economische politiek zou dan zijn voldaan, behoudens t.a.v. het prijsniveau dat een lichte stijging zou vertonen, terwijl de „redelijkheid” of onredelijkheid van de verdeling van het nationaal inkomen geen grote wijziging zou ondergaan. Maar terwijl wij nog bezig waren deze macro-economische prognose te bestuderen volgde de loonpolitieke ontploffing.

Ik zeg niet, dat er geen aanduidingen waren voor het op komst zijn van een zware storm. Het in toenemend aantal over de grens gaan werken, het in toenemende mate kopen aan deze kant van de grens door de huisvrouwen, het betalen van zwarte lonen, de plotseling veel sterker wordende ronselarij, het slechter worden van het „collectieve” klimaat door het vrijlaten van de speculatie in grond en huizen — het waren even zoveel tekenen van een onrustige atmosfeer.

Ik hecht eraan de nadruk erop te leggen, dat niet het bestaan van een overspanning op de arbeidsmarkt op zichzelf tot al deze verschijnselen aanleiding behoefde te geven. Indien zulk een overspanning kort duurt zullen er geen al te ernstige gevolgen optreden. De oorzaak voor de loonpolitieke ontploffing moet gezocht worden in de lange duur van de overspanning, in een permanent worden van het tekort aan arbeiders, waardoor vele der boven-

genoemde verschijnselen tot excessen konden uitgroeien.

Het C.P.B. geeft nu aan, als men nieuwe berekeningen vraagt, dat het moeilijk is thans een prognose te maken, omdat een loonpolitieke ontwikkeling als nu aan de gang is, niet eerder is voorgekomen en het vergelijkingssysteem, dat het C.P.B. hanteert voor zijn berekeningen daardoor slechts beperkt toepasselijk is. Evenzeer echter zou geloof ik het C.P.B. moeten aangeven, dat ook de duur van de overspanning, zoals wij die kennen, excessief is en niet eerder voorgekomen. Zie ik het goed, dan was dit verschijnsel in de vorige berekeningen niet verwerkt.

Het onderzoek, dat thans is geschied in het „Derde halfjaarlijkse rapport” van de S.-E.R. signaleert ook de bovengenoemde verschijnselen en geeft — verder analyserend — daarna aan: „Wat de verhouding tot het buitenland betreft meent de Raad, dat een oorzaak van de spanningen op de arbeidsmarkt waarschijnlijk hierin is gelegen, dat, ondanks de in de laatste tijd hier te lande plaats gevonden hebbende arbeidskostenstijging, ook thans nog een onvoldoende aanpassing van de prijs- en kostenontwikkeling in Nederland aan die in het buitenland bestaat”²⁾.

Naar mijn mening kan het woordje „waarschijnlijk” in bovengenoemde aanhaling vervallen — voor de rest zou ik deze uitspraak nog eens willen onderstrepen, omdat er een gevolgtrekking uit is te maken. Het tekort op de arbeidsmarkt zou, zonder aantasting van de eerste doelstelling van een volledige werkgelegenheid, waaraan ik zeer hoge waarde hecht, kunnen worden verminderd door import van arbeiders op grote schaal. Indien dit al op zichzelf mogelijk ware — wat gezien de ontwikkeling in andere landen twijfelachtig is — zou men daardoor in conflict komen met wat in de regeringspolitiek — en in het algemene denken — thans een hoge prioriteit geniet: het opheffen van de woningtekorten. Maar afgezien nog daarvan, indien het kostenpeil der Nederlandse produktie er niet door zou stijgen, zou — gezien de bovenvermelde passage uit het S.-E.R.-rapport — een der oorzaken van de spanning op de arbeidsmarkt niet zijn weggenomen.

De loonpolitieke operatie, waarvoor wij ons gesteld zien wordt dan ook in het S.-E.R.-rapport verdedigd op grond van de *kostenverhogende* werking. Duidelijk komt nl. in het S.-E.R.-rapport en ook in andere uitlatingen, o.a. van de heer Holtrop, tot uiting, dat men van de loonsverhoging, voor zover die *boven* de eerstgeformuleerde macro-economische verwachting uitgaat *geen verbetering in levenspeil voor de werknemers* moet verwachten. Als de lonen integraal 10 pCt. stijgen bijv. in plaats van de oorspronkelijk veronderstelde 6 pCt., zal de stijging van de kosten van levensonderhoud waarschijnlijk na enige tijd 6 pCt.³⁾ belopen, in plaats van de veronderstelde 2 pCt.

²⁾ „Een aanwijzing hiervoor ziet de raad in het feit dat blijkens de door het C.P.B. gepubliceerde gegevens de ernstige overspanning gepaard gaat met een betalingsbalansontwikkeling, welke als evenwichtig kan worden gekenschetst”. Bij een overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans van ca. f. 600 mln. per jaar en een arbeiderstekort van ca. 200.000 moet er m.i. inderdaad een fundamentele onevenwichtigheid tussen het binnenlandse kostenniveau en dat van andere landen bestaan.

³⁾ Het C.P.B. calculeert voor 1963 t.o.v. 1962 een prijsstijging van ongeveer 4,5 pCt. Aangezien er enige aanloop wordt verondersteld, is deze calculatie niet in strijd met bovengenoemde 6 pCt. na enige tijd.

¹⁾ Ik zou willen opmerken, dat meestal elke investering „in de breedte” (voor capaciteitsvergroting) óók een investering „in de diepte” (voor produktiviteitsvergroting) is, en omgekeerd. Men overtrekke dus het verschil niet.

Hier past een opmerking over neven-effecten. Bij een stijging van ca. 2 pCt. in algemene zin, zal voor het ene gezin — omdat de budgetuitgaven zeer ongelijk zijn verdeeld, toch een ander stijgingspercentage optreden dan voor het andere gezin. Maar bij een beperkte stijging lopen de uiteindelijke percentages toch niet sterk uiteen. Bij een stijging — bijv. binnen één jaar — met ca. 6 pCt. is het effect heel anders: percentages, die tussen 3 en 9 uiteenlopen zullen geen zeldzaamheid zijn. Dat betekent psychologisch een nieuwe belasting van de gehele operatie: reeds nu kan men horen, dat die hele loonsverhoging *toch* door kostenverhogingen zal worden achterhaald. Ik geloof, dat men de betekenis van zulke neven-effecten dus niet moet onderschatten.

Maar duidelijk is zonder meer, dat de kostenverhoging, die op grond van de arbeidsmarktsituatie wordt verlangd, geheel in strijd is met de doelstelling der prijsstabilisatie en de vraag of de „redelijkheid” van de verdeling van het nationaal inkomen erdoor wordt bevorderd, is ook aan twijfel onderhevig.

Het is misschien hier de beste plaats in dit artikel te stellen, dat ik de loonpolitieke operatie in de bestaande omstandigheden noodzakelijk acht en wel op dezelfde grond, als in het S.-E.R.-rapport vermeld: „het herstel van de greep op de effectieve loonvorming en daarmee het veilig stellen van het loonbeleid als instrument van economische politiek”. Het S.-E.R.-rapport noemt dit zelfs: „de belangrijkste doelstelling op korte termijn”.

Het onderschrijven van de noodzaak van de loonpolitieke operatie onthefte ons echter niet van het onderzoek der verdere gevolgen. Het effect op de arbeidsmarkt zal zeker *niet direct* optreden. Van een loonsverhoging gaat ook een koopkrachtverhogende werking uit, die stimulerend op produktie en vraag naar arbeid werkt. Hetzelfde geldt voor een inflationistische situatie op het gebied der prijzen. Terecht verwacht de S.-E.R. dan ook, in het voetspoor van het C.P.B., dat „in het eerste jaar de zichtbare ontspanning op de arbeidsmarkt slechts gering zal zijn”. Zulk een zichtbare ontspanning op de arbeidsmarkt *kan* wel ontstaan in het tweede jaar mits aan bepaalde voorwaarden voor de monetaire politiek en op andere gebieden is voldaan.

Hier treedt echter een nieuw conflict van prioriteiten aan de dag. Het C.P.B. stelt nl., dat er gevaren dreigen van de zijde van het bouwbeleid, dat in het regeringsprogramma nogal met nadruk is vooropgesteld als te zijn gericht op vergroting van de bouwproduktie o.a. door het trekken van meer arbeiders naar het bouwvak.

Het S.-E.R.-rapport waarschuwt: „Bij een beleid, dat de werkgelegenheid in de bouwnijverheid in belangrijk versterkte mate doet toenemen zal van een ontspanning op de arbeidsmarkt — het gaat over het *tweede* jaar! — weinig of niets zijn te bespeuren”.

Men behoeft geen profeet te zijn om te voorspellen, dat indien gedurende de volgende twee jaar *geen* ontspanning op de arbeidsmarkt intreedt, *dezelfde* verschijnselen, die we nu kennen van zwart loon en ronselarij zich opnieuw zullen voordoen — zo zij al verdwijnen of in omvang afnemen in de eerste tijd. Wij zullen ons dan voor een nieuwe loonpolitieke operatie gesteld zien en de weg naar een inflatie zal minder versperd zijn dan zij na de oorlog was.

§

Veel zal natuurlijk afhangen van de ontwikkeling in het buitenland. Het effect van de loonpolitieke operatie — als het komt — treedt nl. in het tweede jaar op doordat de kosteninflatie in ons land *groter* wordt verondersteld te zijn dan in het buitenland. Of aan *die* voorwaarde wordt voldaan blijft onbekend. Men kan eraan twijfelen, gezien de ontwikkeling in Frankrijk en Italië.

Er is in de „Drei-Groschen Oper” een strofe die luidt:

Ja, renn nur nach dem Glück
Doch renne nicht zu sehr.
Denn *alle* rennen nach dem Glück,
Das Glück rennt hinterher. . . .

Is het met het rennen naar deze inflatie anders?

Nu kan men stellen, dat wij één keer in de E.E.G.-schuit zitten en dus moeten meevaren. Mijn antwoord is: zolang de E.E.G. er niet in geslaagd is een *gezamenlijke* sociaal-economische politiek voor de zes landen te ontwerpen en wij dus nationaal sociaal-economische maatregelen moeten treffen, zitten we *niet* in dezelfde schuit.

(I. M.)

met één aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' hebt U 200 ijzers in het vuur

Elk aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' maakt U mede-eigenaar van een grote, deskundig samengestelde aandelenportefeuille, die een aantrekkelijk rendement oplevert. *S-p-r-e-i-d-i-n-g* over ca. 200 fondsen beperkt het risico.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

(n.d.)

Ik heb mij daarom afgevraagd waarom in het S.-E.R.-rapport, waarin een hele serie van maatregelen wordt onderzocht — en vele, o.a. van de regeringsmaatregelen licht worden bevonden — geen woord is gewijd aan het valutavraagstuk. Waarom, zo vraag ik mij af, is de „stabele valuta” als doelstelling zoveel heiliger dan de „stabele prijs”. Offeren wij nu, als in de jaren 1933/36 aan de stabele valuta niet eveneens een hele serie van andere economische en sociale waarden op?

Als wij, door een beter inzicht in, en vooral een betere greep op het nationaal sociaal-economische bestel, en ik pretendeer, dat wij die ondanks het verwaarlozen van vele beleidsinstrumenten in de laatste jaren, toch nog hadden, een inflatie *niet* behoeven te hebben, moeten wij ons die dan door de andere politiek in andere landen laten opdringen? Indien de nationale valuta in de laatste jaren relatief sterker is geworden, mag dat dan naar buiten niet blijken?

Het S.-E.R.-rapport stelt — terecht zoals ik aangaf — dat de loonoperatie moet dienen om de loonpolitiek als instrument van economische politiek te kunnen blijven hanteren. Maar waartoe dient dat, als men zich toch laat meeslepen? Aan een valuta-manipulatie zitten natuurlijk vele — en ook een aantal extra nadelige — kanten. Maar voor zover ik zie, is zij *niet* principieel in strijd met de *andere* doelstellingen der sociaal-economische politiek. Dat het zichtbare effect van onze voige valuta-manipulatie

niet zeer groot is geweest, is niet verrassend. Van elk revaluatiepercentage zal men — om effecten te berekenen — ca. 30 pCt. moeten aftrekken in verband met de export- en importverhoudingen t.o.v. het nationaal produkt. De vorige revaluatie geschiedde op het voetspoor van de Duitse, hetgeen ongeveer 20 à 25 pCt. van het effect wegnam. Wat na deze contra-factoren van het revaluatiepercentage van 5 overbleef, is niet groot genoeg geweest om direct zichtbaar effect te sorteren in een economische situatie, waarin verscheidene andere factoren veel grotere fluctuaties vertoonden. Bij een alleen nationale revaluatie met een hoger percentage liggen de zaken anders. Er zal daarvan een vrijwel direct gevolg verwacht kunnen worden voor de verbetering van de toestand op de arbeidsmarkt en een ondersteuning van een op stabilisatie gerichte prijs-politiek, terwijl dan de woningbouwpolitiek de kans krijgt *niet* in conflict te geraken met de arbeidsmarktpolitiek. Het loslaten van de ene prioriteit kan dan het bereiken van drie andere doelstellingen bevorderen. Het angstvallig vasthouden aan de zgn. vaste waarde van de munteenheid (t.o.v. de andere valuta's, *niet* t.o.v. de intrinsieke waarde in het nationale verkeer!) brengt alle andere doelstellingen in gevaar.

Bij een conflict van prioriteiten moet men kiezen. Ik heb het benauwende gevoel, dat men een verkeerde keuze heeft gedaan.

Wassenaar.

H. VOS.

Continuïteit in de personeelsbezetting

Inleiding.

Nu personeelsgebrek een structureel verschijnsel is geworden, vraagt de bevordering van de continuïteit in de personeelsbezetting een aandacht, die in het verleden vaak heeft ontbroken. Reeds in een zich harmonisch en geleidelijk ontwikkelend bedrijf is het van belang dat op leidinggevend en uitvoerend niveau een flinke vaste kern aanwezig is. Dit geldt echter wel zeer in het bijzonder, wanneer het bedrijf een snelle ontwikkeling doormaakt of aan ingrijpende reorganisaties onderhevig is. Deze vaste kern dient niet slechts aanwezig te zijn, maar ook in de vaak stormachtige ontwikkelingen een doelmatige activiteit te ontplooien.

Het vasthouden van personeel, door het treffen van aantrekkelijke financiële regelingen en sociale voorzieningen op langere termijn, is op zichzelf niet voldoende om in een dynamische tijd de continuïteit van het bedrijf te verzekeren. Stimuleren en organiseren van de algemene en specialistische bekwaamheden verhoogt de mogelijkheden van het personeel om zich aan te passen bij veranderingen in de interne organisatie van het bedrijf.

Zijn deze veranderingen van zeer ingrijpende aard, dan dienen deze in een tijdig stadium en op begrijpelijke wijze in de personeelssector voorbereid te worden, omdat dan een mentale omstelling nodig is.

Streven naar continuïteit.

In het bedrijfsleven hebben zich in het verleden herhaaldelijk catastrofes voorgedaan, die ernstige gevolgen hadden voor grote bevolkingsgroepen. Catastrofen in de industriële sector schrijft men doorgaans toe aan grove beleidsfouten. Doen ze zich in de agrarische en handels-

sector voor, dan is men meestal bereid de natuur of conjunctuur als verontschuldiging te accepteren.

De theoretische bedrijfseconomie heeft zich met elan geworpen op de analyse van de beleidspolitiek en van de conjunctuurinvloeden en deze studie wordt sinds de tweede wereldoorlog in steeds groter mate in de praktijk toegepast. Opvallende resultaten worden geboekt met betrekking tot de beleidsbepaling op bedrijfseconomisch gebied en in de beheersing van de conjunctuur. Deze resultaten zijn temeer verheugend, omdat de twintigste eeuw zich kenmerkt door een buitengewone dynamiek op ieder maatschappelijk gebied, hetgeen tot vele en omvangrijke economische crises zou kunnen leiden, indien dynamische beleidsbepaling en snelle conjunctuuranalyse het economisch evenwicht niet bevorderden.

Het streven naar continuïteit in de bedrijfssector dient de stabiliteit op het politieke terrein, en is daarom van algemeen belang.

Evenwichtsverstoringen.

Ook in onze tijd komen ernstige evenwichtsverstoringen voor, waarvan grote bedrijven en daarmee grote bevolkingsgroepen de dupe zijn. Recente berichten over de liquidatie van een omvangrijke chocolade-industrie in Frankrijk, waardoor de bevolking van een geheel dorp werd getroffen, is er een voorbeeld van. In Duitsland wankelt een groot handelsconcern op zijn grondvesten. Onze nationale luchtvaartmaatschappij verkeert vrij plotseling in de meest zorgwekkende omstandigheden, die voor vele gezinnen het eind van een bloeiende welvaart betekenen.

In het eerste geval mag sprake zijn van gebrek aan dynamische beleidsbepaling en in het tweede voorbeeld van

versterkte financiërings- en management-methoden; onze nationale luchtvaartmaatschappij heeft althans getracht gelijke tred te houden met de stormachtige ontwikkeling van de moderne techniek.

In de agrarische sector zijn overproductie en prijsfluctuaties aan de orde van de dag en wel tot een omvang die, indien zij zich op industrieel gebied voordeden, als rampzalig zouden worden gekenmerkt. Van catastrofale gevolgen voor de agrarische bevolking kan evenwel in de meeste Westeuropese landen niet worden gesproken, omdat traditionele sociaal-politieke overwegingen nu eenmaal schijnen te eisen dat de agrarische financiële stroppen over de gehele bevolking worden verdeeld.

Voor het bedrijfseconomisch vernuft blijven echter ook de onevenwichtige situaties in de agrarische sector een uitdaging vormen, waarbij de problematiek in hoofdzaak ligt op het terrein van transport- en opslagmethoden en -kosten en van de keuze van de juiste produktieplaatsen. Omschakelingen in de gespecialiseerde zware en middelzware industrie vormen een veel groter probleem dan in de agrarische sector, althans bedrijfseconomisch bezien.

Dynamisch beleid.

Ondanks optredende evenwichtsverstoringen zijn de positieve resultaten van de bevordering van de bedrijfseconomische continuïteit overheersend. Als geheel gezien, hebben handel en industrie op verrassende wijze de afbraak van het koloniale stelsel opgevangen. Door fusies en concernvorming trekken vele bedrijven de consequenties uit de vorming van economisch-politieke belangengemeenschappen. Toenemende verzadiging van de vraag naar scheepsruimte geeft sommige bedrijven aanleiding tot het zoeken van emplooi in geheel andere bedrijfstakken. De vorming van supermarkts leidt tot snelle aanpassing van distributiemethoden.

In vele bedrijven tonen de instanties die het beleid bepalen een grote dynamiek en is slagvaardigheid meer dan een modewoord. Sommige bedrijven vertonen een zeer snelle ontwikkelingsgang, maar doen bij nadere beschouwing toch denken aan satellieten die wel met grote snelheid in de uitgezette baan voortrijlen, maar onvoorziene tuimelingen om eigen as maken, als gevolg waarvan de geplande prestaties niet of slechts ten dele tot stand komen. De efficiency komt op deze wijze ernstig in het gedrang en dit bedreigt, indien sprake is van grote concurrentie, de continuïteit van het bedrijf.

Dynamiek in de leiding moet gepaard gaan met efficiency in de uitvoering. Beweeglijkheid in denken en reageren van de leiding mag de interne stabiliteit van het bedrijf en de bedrijfsrust niet in gevaar brengen. De bedrijfsvoering heeft dynamische en statische elementen en het behoort tot de taak van de leiding om deze in evenwicht te houden.

Slagvaardigheid.

Slagvaardigheid wordt nogal eens verward met de kunst van improviseren en inderdaad leidt improvisatie onder sommige omstandigheden tot verrassende resultaten. Bij organisaties van toenemende omvang neemt de mogelijkheid tot *doelmatig* improviseren doorgaans snel af, hetgeen sommigen aanvoelen als een bezwaar van de grotere organisaties, die dan als „log” worden gekenmerkt.

Nu is improvisatie nimmer de geijkte methode om topprestaties te bereiken. Zowel in de kunst, in de sport, als op ieder gebied van menselijke prestaties leidt slechts

grondige voorbereiding tot topprestaties. Improvisatie is slechts verantwoord, indien voorbereiding niet mogelijk is en men de keus heeft tussen een redelijke prestatie of in het geheel geen prestatie. Op het gebied van de *mechanische* prestaties is improvisatie geheel onmogelijk, omdat de machine slechts kan uitvoeren hetgeen grondig en degelijk door de mens is voorbereid.

In kleine menselijke verbanden kan de voorbereiding tot prestaties zich beperken tot het „op elkaar inspelen” van de groep, waarna de feitelijke prestaties tot stand komen bij wijze van, vaak zeer geslaagde, improvisaties. In bedrijven waar veel mensen en machines tezamen de prestaties tot stand brengen, kan het op elkander ingespeeld zijn niet worden gemist, maar dienen tevens de prestaties streng *methodisch* te worden voorbereid. Methodiek is gebaseerd op de statische wetten van oorzaak en gevolg, die op ieder willekeurig moment van kracht zijn, zodat iedere fase van het gebeuren logisch voortvloeit uit de voorgaande en logisch leidt tot de volgende. De mens die zijn rol in deze methodiek kent, komt zelf niet voor verrassingen te staan en stelt zijn medewerkers niet voor verrassingen die het tempo vertragen of tot nul reduceren.

De slagvaardigheid van het bedrijf wordt bepaald door de snelheid waarmee kan worden *overgeschakeld* van de ene methodiek naar de andere methodiek. De bekwaamheid van de mens wordt bepaald door de mate waarin hij verschillende technieken beheerst en de gave bezit te beoordelen welke methode onder welke omstandigheden moet worden toegepast. De aanwendbaarheid van de machine wordt bepaald door de omstel mogelijkheden die in het mechanisme zijn aangebracht. De doelmatigheid van een mechanisatieprogramma hangt mede af van de voorzieningen die zijn getroffen om wijzigingen of uitbouw op eenvoudige wijze aan te brengen.

Vorbereiding van omschakelingen.

Reeds bij het schrijven van het mechanisatieprogramma valt de beslissing of toekomstige aanpassingen al of niet tot tijdrovende herschrijvingen zullen moeten leiden. Reeds bij het ontwerpen van de machine wordt bepaald welke omstel mogelijkheden zullen worden ingebouwd. Reeds bij opleiding en scholing van de mens komt de keuze tot stand in hoeverre hij mogelijkheden op één gebied dan wel op meer dan een gebied zal hebben.

Herschrijving, ombouw en omscholing zijn binnen zekere grenzen mogelijk, maar dan gewoonlijk ten koste van veel tijd, geld en produktieverlies. Evenzo bepaalt de structurele opbouw van het bedrijf de mate en het tempo waarin ingrijpende reorganisaties en heroriëntaties kunnen worden doorgevoerd, en dus in hoeverre onder sterk wisselende omstandigheden de continuïteit van de organisatie is gewaarborgd.

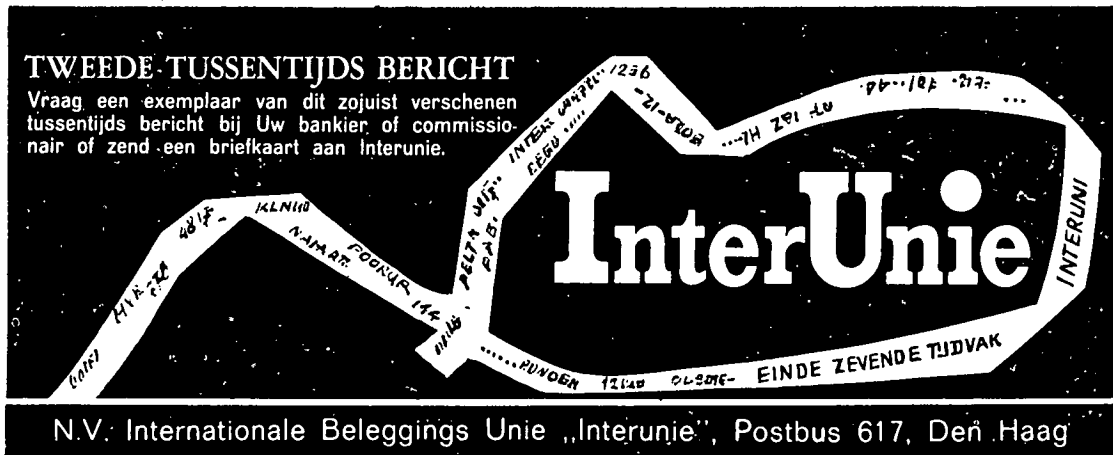
Probleem van de leiding.

„Ingrijpende koerswijzigingen in een bedrijf gaan, onverschillig of het initiatief daartoe afkomstig is van adviseurs, lagere leiding of zelfs van uitvoerende instanties, uit van de hoogste bedrijfsleiding. Hoe moeilijk het ook is, een afdoende taakomschrijving van de leidersfunctie te geven, met P. H. M. van Bussel¹⁾ mag men het eens zijn, dat de uitspraak van Ernest Dale de kern raakt wanneer hij schrijft: „management cannot be considered apart from what is being managed”.

¹⁾ „Functionele bijgedachten” in het „Maandblad voor Bedrijfsadministratie en Organisatie” van maart 1963.

TWEEDE TUSSENTIJD'S BERICHT

Vraag een exemplaar van dit zojuist verschenen tussentijds bericht bij Uw bankier of commissio-
nair of zend een briefkaart aan Interunie.

(I. M.)

Slaagt de leiding erin een grondig inzicht te verkrijgen in aard en mogelijkheden van het bedrijf, dan moet zij bij het overwegen van ingrijpende reorganisaties zich bovendien nog scherp kunnen realiseren „what will be managed”. In hoeverre zal het bedrijf zich kunnen blijven bedienen van de aanwezige kapitaalgoederen en marktrelaties? Maar vooral ook, in hoeverre zal het aanwezige personeel bereid en in staat zijn onder de sterk gewijzigde omstandigheden met toewijding zijn plaats te blijven innemen? Ook in dezen heeft de leiding niet slechts een waarnemende, maar ook een beïnvloedende taak.

Slechts indien ook in de personeelssector de heroriëntatie behoorlijk is voorbereid, is van een verantwoorde beslissing sprake. Deze opmerking moge niets nieuws bevatten, uit de geschiedenis van vele bedrijven blijkt dat hiermede vaak te weinig rekening is gehouden. Fusies, activiteitsverplaatsingen en activiteitsuitbreidingen hebben in vele gevallen niet tot het beoogde doel geleid, waarbij niet zelden opvalt, dat leidend en uitvoerend personeel zich bij de reorganisaties niet bleek te kunnen aanpassen.

Fusieproblemen.

Wanneer overigens gezonde bedrijven tot fusie besluiten, is vaak een van de overwegingen, dat de gezamenlijke know-how de concurrentiepositie zal verstevigen. Evenwel komt het niet zelden voor, dat de personen die deze know-how bezitten voor het nieuwe bedrijf verloren gaan en bij de concurrentie terecht komen. Zelfs bliken personen uit de hoogste leiding, die bij het tot stand komen van de fusie een actieve rol hebben gespeeld, na korte tijd zich gedesillusioneerd terug te trekken, omdat zij de figuren die zij in het nieuwe bedrijf hebben „ingebracht” zien ver trekken danwel in capaciteit zien teruglopen.

Bij een fusie staat ongetwijfeld die partij er het best voor, die bij zijn medewerkers de nieuwe situatie en verhoudingen het best heeft voorbereid. Nu is juist bij een fusie deze voorbereiding vaak een bijzonder precaire aangelegenheid. De financiële en markttechnische voordelen van een fusie zijn dikwijls slechts te realiseren, indien de onderhandelingen in de meest strikte geheimhouding verlopen. Vele pogingen tot fusie zijn op niets uitgelopen als gevolg van het ontijdig uitlekken van de plannen.

Hoewel onder dergelijke omstandigheden een rechtstreekse voorbereiding van het personeel niet mogelijk is, kan de leiding wel degelijk bepaalde maatregelen van voorbereiding nemen. Vaak bestaan deze maatregelen hierin, dat men tijdig breekt met bepaalde beïnvloedingen van de

concurrentientaliteit in het bedrijf. Doet men dit niet en blijkt de concurrent van gisteren plotseling de partner van vandaag te zijn, dan moge de verrassing intern zowel als extern volkomen zijn — het eigen personeel zal geneigd zijn de fusie niet als een beleidskwestie, maar als een capitulatie te zien, hetgeen bij een gezonde bedrijfstrots het personeel altijd een gevoel van prestigeverlies geeft op een moment dat het zelfvertrouwen meer dan ooit vereist wordt. De specialisten van een fusionerend bedrijf ontmoeten in het partnerbedrijf ofwel gelijkwaardige specialisten danwel andersoortige specialisten en in beide gevallen kan alleen een gezond gevoel van eigenwaarde voorkomen dat zij zich in belangrijkheid achteruit gezet gevoelen.

Onder dergelijke omstandigheden kan de leiding de nieuwe situatie voorbereiden door tijdig de staf te doordringen van de wenselijkheid om het specialistencorps uit te breiden, door voorzichtige contacten te leggen tussen eigen specialisten en die uit andere bedrijven. Vooral in een tijd waarin het van buiten aantrekken van specialisten zeer moeilijk is, kan de leiding dan bij het tot stand komen van de fusie de staf gemakkelijker overtuigen dat dit de oplossing geeft voor de gewenste uitbreiding. Op dergelijke wijzen kan de leiding bevorderen dat de fusie door het personeel niet wordt gezien als een beleidsbreuk, maar — wat het ook werkelijk is — als een beleidsconsequentie. In principe kan worden gezegd, dat fusieplannen steeds moeten worden voorbereid door afzwakking van het bedrijfschauvinisme en aanwakkering van de belangstelling voor het bedrijfseconomische doel en de efficiency van de bedrijfsactiviteit.

Activiteitsverplaatsingen.

Schaars zijn in de bedrijfseconomische geschiedenis de voorbeelden geboekstaafd van bedrijven die met succes een vokomen activiteitsomzwaai maakten. *Per bedrijf gezien* moet worden geconstateerd, dat er nog weinig tekening komt in de heroriëntering van de vroeger in Indonesië of Algerije opererende bedrijven. Ook al blijft de juridische vorm intact, van een eigenlijke voortzetting van de organisatie op een geheel nieuw terrein en in een enigszins adequate formatie kan nauwelijks worden gesproken.

Zelfs al is de hoogste leiding flexibel genoeg om geheel nieuwe activiteiten te stimuleren, dan nog blijken lagere leiding en uitvoering zich als team niet bij een forse activiteitsverplaatsing te kunnen aanpassen, al kunnen zij individueel dikwijls in geheel andere bedrijfstakken wel op hun oude niveau tot hun recht komen. Blijkbaar hangt het

succes van hun persoonlijke omzwaai minder van de toepassing van hun praktische bekwaamheden, maar meer van mentale frustraties en prestige-overwegingen af. Nu is de noodzaak tot activiteitsverplaatsing in deze gevallen doorgaans minder een kwestie van beleid dan wel van overrompeling geweest, hetgeen de mentale voorbereiding onmogelijk heeft gemaakt.

Hoe een overschakeling van scheepsbouw naar textiel-industrie of civiele bouw een bedrijf zal bekomen, zal de naaste toekomst misschien leren. Zeker is, dat het naast de scheepsbouwspecialisten opduiken van textiel- en civiele bouwspecialisten in het bedrijf aanzienlijke mogelijkheden van prestigeverlies en positiebedreiging kan inhouden — tenzij de bedrijfseconomische criteria die tot zulk een activiteitsverplaatsing (want als zodanig zal deze vorm van activiteitsuitbreiding intern vrij zeker worden opgevat) leiden, duidelijk door de leiding aan staf en medewerkers wordt gebracht.

Activiteitsuitbreidingen.

Bij toenemende horizontale en verticale integratie in een bedrijf doen zich soortgelijke moeilijkheden voor als hier vóór vermeld. Reeds als het kleine bedrijf uitgroeit tot een middelgroot bedrijf brengt dit spanningen onder „de werkers van het eerste uur” teweeg, die in een tijd van personeelsschaarste gemakkelijk leiden tot ernstig verlies aan competente krachten. Het langer worden van de communicatielijnen, het minder betrokken worden bij alle beleidsbeslissingen, het delen van de hoge posities met newcomers blijkt voor vele competente krachten een vrij onverteerbare zaak te zijn.

De tijd is er niet naar om een dergelijk verloop onder de insiders in het bedrijf toe te juichen als een gezonde vernieuwing van de staf. Zelfs kan niet worden volstaan met het aanblijven van deze medebouwers van het bedrijf. De leiding kan niet rusten eer ook de volle actieve medewerking van deze categorie onder de nieuwe omstandigheden verzekerd is. Slaagt de leiding hierin, dan wordt duidelijk dat deze categorie, hoewel qua opleiding vaak achterstaand bij hen die de meer moderne opleidings- en scholingsmethoden hebben genoten, qua ervaring en ingespeeldheid juist het belangrijke element van de personeelscontinuïteit helpen verzekeren. Slaagt de leiding er niet in een vaste kern aanwezig en actief te houden, dan heeft dit ook op de recent aangetrokken krachten een nadelige invloed, voor zover zij verstandig genoeg zijn om te begrijpen dat ze eenmaal ook tot de old-timers zullen behoren.

Een even grote moeilijkheid ontmoet het groeiende bedrijf, wanneer de omvang dwingt tot uitgebreide delegatie van bevoegdheden, die vaak zeer decentraal worden uitgeoefend. Krijgen degenen die in de kleinere organisatie hebben medegespeeld de leiding van een decentraal bedrijfsonderdeel, dan zullen ze geneigd zijn de klein-bedrijfstactiek te blijven toepassen, zodat de onder hen ressorterende unit een eigen politiek gaat voeren en de banden met de groter wordende organisatie als een last en belemmering gaat gevoelen. Ook in dergelijke gevallen dient de leiding de mentaliteit van staf en medewerkers zodanig te beïnvloeden, dat het gezamenlijke bedrijfsresultaat belangrijker wordt geacht dan het plaatselijke „eigen” resultaat. Slechts indien leiding en staf er heil in zien eigen prestige en bekwaamheden in dienst te stellen van de gezamenlijke activiteit, kunnen de bedrijfseconomische voordelen van de uitgroei van het bedrijf tot hun recht komen.

E.-S.B. 27-11-1963

VOOR UW BANKZAKEN

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

(I. M.)

Het gesprek.

Begrijpt de leiding dat het *mensen* zijn die geleid worden, dan zal zij inzien, dat mentale voorbereiding een van de voorwaarden is voor een harmonische ontwikkeling van het bedrijf. Uiteraard zal deze gespreksvoering voor een belangrijk deel door de hoogste leiding worden gedelegeerd, maar het zal toch ook een hoge prioriteit op de lange lijst van de taken van de leiding moeten hebben. Ongetwijfeld is het gesprek zeer belangrijk, maar het wordt in onze tijd ook gauw een modekwestie — tenzij een nuttig gesprek op zijn tijd duidelijk aansluit op de *praktijk van het leidinggeven*.

In de verhouding „praat en daad” is het gesprek primair als voorbereiding op de gebeurtenissen, maar zijn de gebeurtenissen tevens toetssteen voor de inhoud van het gesprek en daarmee zijn ze criterium voor het al of niet bestaan van een vaste en actieve kern in de personeelsbezetting van het bedrijf, nodig voor de slagvaardigheid van het bedrijf.

Eindhoven.

P. W. DAS.

MEDEDELINGEN VOOR ECONOMISTEN

POST-DOCTORALE LEERGANG OVER DE EUROPESE INTEGRATIE

Programma van de leergang „vervoer” te Utrecht

- 18-1-1964 *De Europese integratie en het vervoer.*
Docent: P. J. Kapteyn, lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, lid van het Europees Parlement.
- 1-2-1964 *De structuur van het Europees vervoer.*
Docent: Dr. J. P. B. Tissot van Patot, chef van de afdeling Algemeen Beleid van de N.V. Nederlandsche Spoorwegen.
- 15-2-1964 *Algemene problemen van nationaal en Europees vervoerbeleid.*
Docent: Prof. Dr. C. J. Oort, hoogleraar in de Economie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht.
- 29-2-1964 *Juridische aspecten van de vervoersintegratie.*
Docent: Prof. Mr. K. Vonk, hoogleraar in de Economie van het verkeer en het vervoer aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam.
- 14-3-1964 *De positie van de zeescheepvaart, de havens en de binnenvaart in de Europese Gemeenschappen.*
Docent: E. G. Stijkel, oud-Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat.
- 11-4-1964 *Het gemeenschappelijk vervoerbeleid (1): Tarieven.*
Docent: A. H. Reinartz, hoofd van de Directie Tarieven, Commissie van de Europese Economische Gemeenschap.
- 25-4-1964 *Het gemeenschappelijk vervoerbeleid (2): Capaciteitsregeling en liberalisatie in wegvervoer en binnenscheepvaart.*
Docent: E. W. P. Verbeek, Directeur van de Stichting Nederlandsche Internationale Wegvervoer Organisatie.
- 9-5-1964 *Nederland te midden van de Europese ontwikkelingen op vervoergebied.*
Docent: Dr. W. F. van Gunsteren, Directeur van de N.V. Damco Scheepvaart-Maatschappij.

Inschrijvingsformulieren met nadere gegevens kunnen worden aangevraagd bij het Economisch Instituut, Maliesingel 41, Utrecht. De inschrijving sluit op 1 januari 1964.

De colleges en de daarop volgende discussies zullen plaatsvinden in het Sociologisch Instituut, ingang Lange Koestraat te Utrecht.

De dagindeling is als volgt:

college van 10.15 precies - 12.00 uur
gemeenschappelijke koffiemaaltijd
discussies van 13.30 - circa 15.00 uur

De kosten bedragen f. 25, vermeerderd met (8 x f. 3,60 =) f. 28,80, indien men wil deelnemen aan de gemeenschappelijke koffiemaaltijd.

De Nederlandse overheidsuitgaven

De Vereniging voor de Staathuishoudkunde heeft dit jaar kans gezien het onderwerp voor de jaarlijkse vergadering van 23 november jl. in drie woorden te vatten: **De Nederlandse overheidsuitgaven.** De ellenlange omschrijving mocht evenwel ook deze keer niet ontbreken en werd er daarom als ondertitel aan toegevoegd: **Een analyse van de omvang en structuur van de overheidsuitgaven gezien vanuit het oogpunt van de primaire doelstellingen van het sociale en economische beleid.**

Zoals gebruikelijk zijn weer drie bij uitstek deskundigen bereid gevonden preadviezen te schrijven. Deze maal zijn dat Prof. Dr. W. Drees jr., Prof. Dr. C. Goedhart en Drs. L. J. G. de Mast. De preadviseurs hebben tevoren een werkverdeling gemaakt; Prof. Drees behandelt vooral de structuur van de uitgaven van de centrale overheid, Prof. Goedhart analyseert enige macro-economische aspecten van de overheidsuitgaven en Drs. De Mast houdt zich bezig met de uitgaven van de lagere overheid.

In dit artikel wordt een indruk van zowel de preadviezen als van de debatten gegeven.

De preadviezen.

Het betoog van Prof. Drees.

In dit preadvies worden de overheidsuitgaven in vier groepen verdeeld: collectieve goederen, infrastructuur en bedrijven, uitkeringen in natura en uitkeringen in contanten. Voor elke groep wordt nagegaan welke factoren de omvang en de toeneming van de uitgaven bepalen. Vervolgens wordt aandacht besteed aan de relatie tot de centrale doelstellingen van het economisch beleid. Daarbij wordt vastgesteld dat de oudste openbare uitgaven, nl. die voor zuiver collectieve goederen als bestuur en buitenlands beleid, meer met de besteding van het nationaal inkomen hebben te maken dan met een van de vijf centrale doelstellingen van de economische politiek. De semi-collectieve goederen zoals waterstaat en onderwijs zijn van grote betekenis voor de groei en voor een rechtvaardige inkomensverdeling. Prijsstabiliteit en evenwicht op de betalingsbalans worden als meer secundaire doeleinden beschouwd, meer liggend op het gebied van de techniek van de economieën — evenals hoge werkgelegenheid — meer als object van conjunctuurpolitiek dan van de samenstelling van de overheidsuitgaven. Afzonderlijke uitgaven (voor rente en defensie) kunnen opvallende schommelingen t.o.v. het nationaal inkomen vertonen.

Op den duur groeien deze collectieve en semi-collectieve taken vermoedelijk ongeveer parallel met het nationaal inkomen. Hierbij is ervan uitgegaan dat de produktiviteit in de overheidssector niet langzamer toeneemt dan elders in de volkshuishouding. Wil men een daling van de overheidsuitgaven t.o.v. het nationaal inkomen bereiken, dan kan dit vermoedelijk zonder schade aan collectieve en semi-collectieve taken allèen door het met veel kritische zin bezien van bestaande activiteiten, evenals door vermindering van consumentensubsidies of door meevallers op defensie. Hierbij dient men er rekening mee te houden dat sommige taken zoals stadsreconstructie, recreatie en hulp aan ontwikkelingslanden zich nog pas in een beginstadium bevinden.

Het grote nut van de meeste overheidsuitgaven en de vermoedelijk vrij grote (benedenwaartse) starheid ervan

mag niet de aandacht doen verslappen voor groter doelmatigheid. Bezinning — juist ook door buitenstaanders d.w.z. consumenten, belastingbetalers en vertegenwoordigers van verdrongen andere overheidstaken — op enorme uitgaven zoals voor onderwijs is nuttig, bezinning zowel op inhoud als op betaling. In dit verband worden genoemd het kleuteronderwijs, studeren door vroeg trouwende meisjes en de uitgebreidheid van universitaire studieprogramma's; ook wordt scepsis uitgesproken over uitgaven voor kerkenbouw en kunst, over hoge agrarische garantieprijzen, over consumentensubsidies en overheidsbijdragen in sociale verzekeringen.

Gepleit wordt voor meer kwantitatieve studies over overheidsmaatregelen, voor nacalculaties van getroffen voorzieningen, voor studies over motiveringen van overheidsuitgaven en over kwantitatieve samenhangen met prijspeil, loonpeil, expansie van de particuliere sector en met verleende diensten; ook voor vergelijkingen met andere landen.

Het betoog van Prof. Goedhart.

De probleemstelling wordt omschreven als het onderzoek naar de ontwikkelingstendities in omvang en structuur van de overheidsuitgaven in Nederland en de toetsing aan de eisen welke voortvloeien uit de centrale doelstellingen van het economisch overheidsbeleid.

Aan de hand van publikaties van het C.B.S. en C.P.B. wordt een analyse opgebouwd van de omvang van de uitgaven van de gehele overheid (Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen, gesubsidieerd onderwijs, P.B.O.-organen). Daaruit blijkt dat deze — gerelateerd aan het nationaal inkomen — sinds het midden van de jaren vijftig ongeveer 28 pCt. bedragen en dat de directe bestedingen (collectieve consumptie en investeringen) een lichte stijging vertonen, die grotendeels wordt gecompenseerd door een neiging tot dalen van de overdrachten (netto kapitaaloverdrachten om niet en de inkomensoverdrachten) wegens het aflopen van oorlogs- en rampschadevergoedingen en het verminderen van consumentensubsidies. Bij het Rijk dalen de directe bestedingen als percentage van het nationaal inkomen, terwijl een relatief sterke stijging optreedt in de directe bestedingen van de lagere overheid; ook de overdrachten laten bij de lagere overheid enige stijging zien.

Een vergelijking van de omvang van de collectieve bestedingen van Rijk en overige publiekrechtelijke lichamen wijst uit, dat het Rijk nog slechts de helft van de collectieve voorzieningen zelf verzorgt en de andere helft door andere autonome overheidsorganen laat verzorgen. Aangezien de uitgaven van de overige publiekrechtelijke lichamen nagenoeg geheel voor rekening van de gemeenten komen (incl. onderwijs), kan men stellen dat de gemeenten bijna de helft van de collectieve voorzieningen in ons land verzorgen. Deze situatie deed zich reeds voor de tweede

(I. M.)

**voor uw
Effectenzaken**

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

wereldoorlog voor en was in 1960 weer aanwezig; er zijn aanwijzingen dat de tendens tot kwantitatieve verschuiving in de groei van de uitgaven voor collectieve voorzieningen in de richting van de gemeenten zich sedert 1960 voortzet. Doordat de gemeentelijke voorzieningen voor het overgrote deel worden gedekt uit middelen, afkomstig uit centraal geheven belastingen (doeluitkeringen en doeleningen, uitkering uit het gemeentefonds), moet veel waarde worden gehecht aan een goede financiële verhouding tussen het Rijk en de gemeenten (claim van de gemeenten op een hoger groeipercentage dan voor de rijksuitgaven; normering van de doeluitkeringen).

In de functionele verdeling vertoont de categorie onderwijs en cultuur de meest spectaculaire ontwikkeling door haar aandeel in het nationaal inkomen in minder dan tien jaar ruimschoots te verdubbelen. De budgettaire ruimte daarvoor werd vooral vrij gemaakt door het aflopen van oorlogs- en rampschadevergoedingen en consumenten-subsidies. De militaire uitgaven wedijveren om de eerste plaats met onderwijs en cultuur, terwijl de niet aanwijsbaar renderende openbare werken een geleidelijk toenemend percentage van onze nationale middelen eisen.

Voor de toetsing van de ontwikkeling van omvang en structuur van de overheidsuitgaven worden de centrale doelstellingen van het economisch overheidsbeleid herleid tot „evenwichtige groei” waarbij een conjunctureel en een structureel aspect wordt onderscheiden. Het preadvies houdt zich vrijwel geheel bezig met de structurele evenwichtsproblematiek, nl. het evenwicht tussen collectieve en private voorzieningen en het evenwicht tussen verschillende categorieën collectieve voorzieningen onderling. Voldoen deze aan de eisen van een structureel groeiproces van de nationale volkshuishouding?

Bij de beoordeling van het niveau van de overheidsuitgaven wordt gebruik gemaakt van de vuistregel van Minister Zijlstra: de rijksuitgaven niet meer dan evenredig en zo mogelijk minder dan evenredig laten stijgen met het nationaal inkomen. Het totaal van de collectieve voorzieningen wordt zodoende gebonden aan de proportionaliteitsregel. Want wanneer de gemeentelijke uitgaven sneller zouden blijven stijgen dan de rijksuitgaven, zouden de rijksuitgaven voorshands enigszins minder dan proportioneel kunnen toenemen, terwijl voor de lagere overheid enige overschrijding van de proportionaliteitsregel aanvaardbaar zou kunnen zijn.

De vuistregel impliceert periodieke verlagingen van de subjectieve belastingdruk door tariefverlagingen, daargelaten de tariefverlagingen die bovendien nodig zijn om de progressie-invloed van louter nominale inkomensstijgingen op de belastingopbrengsten te elimineren. De vuistregel impliceert eveneens het handhaven van de objectieve belastingdruk, afgemeten aan de verhouding tussen belastingopbrengsten en nationaal inkomen. De becijferingen in de zgn. claimsnota van het C.P.B. van juni jl. maken het twijfelachtig of ook de objectieve belastingdruk eerlang zou kunnen worden verlaagd; daarvan moet men zich weinig of niets voorstellen.

Het toetsen van de structuur van de collectieve voorzieningen is niet kwantitatief mogelijk. Een belangrijk deel van de uitgaven voor collectieve voorzieningen is „geconsolideerd” hetzij in juridische zin hetzij in maatschappelijke zin, bijv. wegens complementariteit met de groei van de private sector of de bevolkingsgroei. Daardoor vereist elke beslissing in de nog vrije zoom de nodige zorgvuldigheid. Met de welvaartsgroei moeten de niet meer noodzakelijke uitgaven verdwijnen. De mate van collectivisatie van in

voor uw Assurantiezaken

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

(I. M.)

oorsprong niet-collectieve voorzieningen vergt eveneens de aandacht. Waar dit mogelijk is moet ter wille van een optimale allocatie het prijsvormingsmechanisme worden ingeschakeld.

Het betoog van Drs. De Mast.

Allereerst wordt een instructief overzicht gegeven van de middelenvoorziening, het uitgavenpatroon en de bestedingsdrang van de gemeenten. Met nadruk wordt de spanning tussen de overheidsverantwoordelijkheid en de overheidsmacht naar voren gebracht, zoals deze bij de gemeenten bestaat. De oplossing van Pen en Van der Land, welke inhoudt dat de centrale overheid elk jaar een bedrag vaststelt, dat moet dienen voor financiering van de totale dienst van de begrotingen van alle gemeenten, wordt uitvoerig besproken en verworpen: ze is niet aanvaardbaar omdat de eigen verantwoordelijkheid van de gemeenten zou worden aangetast, ze is niet realiseerbaar omdat het vast te stellen bedrag niet op bevredigende wijze over de gemeenten zou zijn te verdelen (vooral t.a.v. de kapitaal-dienst) en ze is niet effectief omdat de gemeenten niet kunnen worden gedwongen het toegewezen bedrag in het desbetreffende jaar geheel te besteden.

De kortgeleden grotendeels tot stand gekomen regeling van de financiële verhouding wordt met een gepast vertrouwen tegemoetgezien: financiering van de gewone dienst via gemeentefonds, staatsbegroting en eigen belastinggebied en in normale omstandigheden een zo groot mogelijke vrijheid in het financieren van kapitaaluitgaven op de kapitaalmarkt. Wel zou het gewenst zijn een zekere differentiatie toe te passen bij de verdeling van de gemeentefondsuitkeringen aan daarvoor in aanmerking komende provincies of regionale gebieden. Hiervoor moet men evenwel kunnen beschikken over regionale of stedelijke jaarrekeningen met econometrisch model.

Het debat.

Nadat in de ochtendvergadering een achttal sprekers het woord had gevoerd, vond 's middags een paneldiscussie plaats. Hieraan namen behalve de drie preadviseurs deel: Prof. H. W. J. Bosman (voorzitter), Mr. K. H. Gaarlandt, Prof. H. J. Hellema, Prof. J. Pen, Drs. J. M. den Uyl en Dr. J. Zijlstra.

De voorzitter opende de paneldiscussie met de opmerking dat de structuur van de overheidsuitgaven vooral verband houdt met twee van de vijf economische doelstellingen, nl. groei en inkomensverdeling. Ook zag hij verband met de maatschappelijke orde. Dit laatste is in het debat duidelijk naar voren gekomen. Met name het verschil tussen en het vermengen van een analytisch oordeel en een waarde-oordeel kwamen in vaak flitsende dialogen herhaaldelijk ter sprake.

Verhouding collectieve-individuele goederen.

Uitvoerig is gediscussieerd over de criteria voor de onderscheiding in collectieve en individuele overheidsgoederen.

Prof. Goedhart duidt als collectieve goederen aan de goederen die slechts collectief tot stand kunnen komen; daarnaast onderscheidt hij in beginsel individueel leverbaar en individueel toerekenbare goederen die om enigerlei reden zijn gecollectiveerd. Voor Prof. Drees is de onderscheiding een technische aangelegenheid. Het gaat er volgens hem om of men een prijs kan hanteren of niet. Volgens Prof. Pen is beslissend of de overheid zou kunnen laten betalen als het technisch mogelijk zou zijn. Overigens merkte hij op, dat de onderscheiding gemakkelijk een normatieve inslag zou kunnen krijgen. Voorts stelde hij o.m. dat de concerns (verzekeringsgebouwen e.d.) te veel en de overheid te weinig de allure van de huidige maatschappij bepalen.

Mede door deze opmerking ontstond een gedachtenwisseling over de vraag of het prijsmechanisme tot een optimale allocatie zal leiden. Prof. Goedhart eiste voor elke concrete collectivisatie van een in principe ook via de marktsector leverbaar goed een duidelijke motivering. Ook Prof. Pen vroeg om altijd duidelijke argumenten, maar bleek toch minder vertrouwen in het prijsvormingsmechanisme te hebben dan Prof. Goedhart, evenals Dr. W. Hessel, die in de ochtendzitting betwijfelde of het prijsmechanisme wel tot een optimale allocatie leidt.

Dr. Zijlstra stelde vervolgens dat het prijsmechanisme behoort bij een politieke democratie omdat het gedecentraliseerde beslissingen vereist; daarom werkt in Rusland het prijsstelsel niet. Prof. Pen wees erop dat ook van een dirigisme van de markt kan worden gesproken. Zo zouden via het marktmechanisme er bijv. te weinig kerken kunnen komen: vandaar de subsidies.

Ten aanzien van de omvang van de collectieve voorzieningen merkte Dr. Zijlstra op dat deze niet onbeperkt mogen toenemen, wil het prijsmechanisme in stand blijven. Er zijn bepaalde kritische grenzen die echter niet exact kunnen worden aangegeven. Ontduiking als gevolg van hoge directe belastingen is een teken aan de wand; ook is een verschuiving mogelijk van overdrachtsuitgaven naar reële uitgaven. Men zou volgens hem verwachten dat degenen die hoge collectieve voorzieningen nastreven, in de rij zullen staan om de overdrachtsuitgaven te drukken. Het is echter precies andersom.

Structurele ruimteberekeningen.

Dr. Zijlstra zette de door hem als Minister van Financiën ontwikkelde methode van structurele ruimteberekeningen uiteen. Er zijn twee soorten ruimten.

De eerste ruimte ontstaat jaarlijks door de werking van de progressiecoëfficiënt in de overheidsmiddelen. Prof. Goedhart preciseerde dat dit slechts een rekenschema is en geen norm of theorie; de norm heeft niets te maken met de omvang van de ruimte, maar met de verdeling van de ruimte. Dr. Zijlstra stelde verder dat wanneer de balans tussen leningen en belastingen in evenwicht is, de ruimte verdeeld kan worden en wel over uitgavenverhoging en belastingverlaging. Over deze ruimte was men het eens, niet over de norm.

In de ochtendvergadering had Drs. M. van Amelsvoort gesteld dat de prioriteitenopstelling erop neer zou komen dat bestaande taken impliciet voorrang kregen. Prof. Drees bestreed deze opvatting. Weliswaar stijgen vele uitgaven onvermijdelijk, d.w.z. zonder dat nieuwe beleidsbeslissingen worden genomen. Maar de ruimte van Minister Zijlstra werd ook gevormd door verlagingen van overheidsuitgaven met name van landbouwegalisatiefonds- en huursubsidies. Het is dus mogelijk bestaande taken kritisch te

bezien. Prof. Drees merkte nog op dat hij in zijn preadvies geen persoonlijke voorkeur had uitgesproken maar alleen mogelijkheden had aangegeven tot kritisch bezien van bestaande taken, waarvoor termen als „algemeen nut” te vaag zijn.

De tweede ruimte ontstaat wanneer belastingfinanciering wordt vervangen door leningfinanciering; dit is de zgn. structurele bijstelling van het begrotingstekort. Het criterium hiervoor is de omvang van de nationale spaarquote; zijn de particuliere besparingen groter dan de particuliere investeringen, dan kan de bijstelling plaatsvinden. Het particuliere besparingsoverschot wendt de overheid dan aan voor financiering van haar investeringen, waartegenover belastingmiddelen vrij komen. In het vaststellen van de structurele omvang van de totale investeringen zit een norm (Prof. Goedhart).

Deze tweede ruimte is thans in ons land niet aanwezig door het oplopen van het werknemersaandeel in het nationaal inkomen. Dit is ook de mening van de huidige Minister van Financiën in de Miljoenennota 1964. Prof. Goedhart wees erop, dat niemand nog weet of deze inkomensverschuiving structureel dan wel conjunctueel van aard is.

Drs. Den Uyl constateerde dat het planmatig denken over een termijn van enige jaren langzaam aan voet aan de grond krijgt bij de politieke partijen. Overigens zag Prof. Drees een nauwe samenhang tussen structuur en werkwijze van deze partijen met de in ons land tekort schietende procedures inzake overheidsuitgaven. Ten gevolge van de evenredige vertegenwoordiging wordt de keuze vaak niet in de partijen gedaan, bijv.: een afgevaardigde uit Amsterdam ontziet de wensen van zijn agrarische fractiegenoot. Daarnaast zijn vele partijen na de grote depressie gaan wedijveren met de socialisten voor hogere overheidsuitgaven. Ook hebben de partijen onvoldoende oog voor de langere termijn. Opgemerkt werd er evenwel dat bij de jongste algemene financiële beschouwingen in de Tweede Kamer een kamerlid zelfs het optrekken van de A.O.W.-uitkering tot het sociaal minimum per 1 jan. 1965 had afgewogen tegen de toegezegde belastingverlaging. Overigens schitterden kamerleden op deze belangwekkende vergadering door afwezigheid, een enkele uitzondering daargelaten.

Verlaging van de objectieve belastingdruk.

Het was opmerkelijk te constateren dat Dr. Zijlstra zich op het stuk van het achterblijven van de overheidsuitgaven bij de groei van het nationaal inkomen terughoudender uitliet dan vroeger het geval was. Het achterblijven zou in het geheel een hoge prioriteit bezitten, maar dit impliceerde nog niet dat dit altijd de hoogste prioriteit zou betekenen. Ook noemde hij de vroeger uitgesproken mogelijkheid tot het achterblijven een analytisch en geen waarde-oordeel. Volgens Prof. Drees groeien de overheidstaken even hard als het nationaal inkomen. Men zal bereid moeten zijn tot kritische bezinning op bestaande taken. Drs. Den Uyl merkte vervolgens op dat de toeneming van de gemeentelijke uitgaven sneller gaat dan de trend, zodat de totale collectieve voorzieningen op de trend blijven en er geen kans op achterblijven is. Hij wees nog op de ontwikkeling van de produktiviteit van de overheid. Prof. Drees verwees naar de bewijsvoering in zijn preadvies: bij defensie gaat de toeneming van de produktiviteit sneller dan in de civiele sector, ook bij onderwijs en waterstaat is er een toeneming en deze drie posten vormen de grootste moot van de begroting. Wel gaf hij toe dat deze ontwikkeling niet te meten is.

Inkomenshervdeling door de overheid.

In de ochtendvergadering vroeg Dr. Hessel of de overheid een herverdelende taak heeft en zo ja, langs welke weg deze herverdeling dient te geschieden: via de inkomensverdeling (inkomenstoelagen) of via de inkomensbesteding (prijssubsidies). Voor Drs. Den Uyl was dit een kwestie van doelmatigheid. Prof. Pen stelde dat de wijze van herverdeling ervan afhangt of voor bepaalde inkomensgroepen bepaalde goederen buiten het bereik liggen, dan wel de omvang van de totale bestedingen door inschakeling van prijssubsidies groter is dan zonder subsidies. Ook Prof. Goedhart is van mening dat de overheid een herverdelende taak heeft. Het criterium zoekt hij niet primair in de grootte van de constante van Pareto; de scheefheid van de verdeling zegt op zich namelijk nog niets over de rechtvaardigheid ervan. Hij zoekt eerder naar maatregelen voor hen die gehandicapt zijn in de inkomensverdeling.

Overigens pleitte Dr. Hessel voor financiering van de sociale verzekeringen uit de algemene middelen, waarbij hij opmerkte dat men dan de premie zou kunnen differentiëren, zodat op de duur de premies in de belastingen zouden kunnen opgaan; hetgeen tevens een eenvoudiger administratie betekent.

Financiële verhouding Rijk-gemeenten.

Over dit onderwerp is verwoed gediscussieerd waarbij men soms zozeer in details trad dat de toehoorders weleens het gevoel kregen, op een vergadering van gemeentesecretarissen te zijn verzeild geraakt.

Nadat Prof. Th. A. Stevers en Dr. B. van der Land 's ochtends hadden gepleit voor een meer centrale financiering van alle gemeente-uitgaven, bleek 's middags dat Prof. Pen daarvan in de praktijk niet zo'n grote voorstander was. De vroeger door hem gelanceerde ideeën beschouwde hij als van theoretische aard. Over het algemeen was men het erover eens, dat een gemeentelijke belastingzoom

pas zin heeft indien de uitkeringen uit het gemeentefonds toereikend voor de noodzakelijke investeringen zijn; eveneens dat subjectieve uitkeringen uitzondering zouden moeten zijn en pas zouden moeten worden toegekend nadat het gemeentelijk belastinggebied zou zijn uitgebaat. In de huidige situatie met tekorten op de gemeentelijke begrotingen zou het gehele systeem nog niet goed kunnen functioneren.

Prof. Goedhart wees erop dat het stelsel van subjectieve uitkeringen van gemeentebestuurders een pressuregroup maakt en leidt tot het bewust kweken van tekorten op de begrotingen. Een eigen gemeentelijk belastinggebied zou de mogelijkheid tot afweging van collectieve en individuele goederen op lokaal niveau mogelijk maken; dit kan niet volledig centraal op zinvolle wijze geschieden.

Dr. Zijlstra verdedigde de stelling dat een hoog verzorgingsniveau der gemeenten ten koste van dat der gezinnen of van het Rijk zou moeten gaan. Hierop repliceerde Drs. Den Uyl dat de door Prof. Goedhart gesignaleerde verschuiving in de collectieve voorzieningen van het Rijk naar de gemeenten, voldoende reden was tot een verschuiving in de middelen. Helaas ontstond op dit punt in het verdere debat geen klaarheid.

Conclusie.

De omschrijving van de problematiek is niet voldoende zorgvuldig geschied; daaruit is namelijk niet op te maken dat het conjuncturele moment buiten beschouwing zou blijven. Drie van de vijf economische doelstellingen vallen daardoor onmiddellijk af. De vraagstelling had eigenlijk pas zin gehad indien ook de overheidsinkomsten erin waren betrokken. Een enkele spreker liet zich hiertoe dan ook in de ochtendvergadering verleiden. Hij kreeg geen antwoord. Desondanks is in de panel een aantrekkelijke discussie ontstaan.

¹s-Gravenhage.

J. C. P. A. VAN ESCH.

De textielindustrie en de ontwikkelingslanden

Het welvarende Westen hecht grote waarde aan economische groei in de achtergebleven gebieden. Hulp aan deze gebieden is echter geen eenvoudige zaak. Moet bilaterale of multilaterale bijstand geboden worden? Is het te voorkomen dat een te groot deel van de bijstand op weg naar zijn bestemming verdwijnt? Zijn er voldoende acceptabele projecten? Moeten leningen de voorkeur hebben boven schenkingen? Aan dergelijke vragen is ook in dit tijdschrift de nodige aandacht gegeven ¹).

Blijkt nu dat een belangrijke industrie in deze gebieden in staat is zich op eigen kracht te ontwikkelen, dan zou men voldoening daarover mogen verwachten in Europa en in de Verenigde Staten.

De textielindustrie en de ontwikkelingslanden.

Uit de recente studie van Dr. Kroese ²) blijkt dat de textielindustrie buiten Europa en de Verenigde Staten zich ontwikkeld heeft tot een geducht leverancier en exporteur. Vanuit een standpunt van internationale economische politiek moet dit dus in eerste instantie toegejuicht worden. Dat de Westerse textielindustrie minder enthousiast is en de invloed van haar concurrent probeert te beperken — zoals gebeurd is bij de textielakkoorden van Genève ³) — is te begrijpen.

Hier staan overwegingen van meer algemeen economische aard tegenover de belangen van een bepaalde Westerse industrie. Deze belangen zijn stellig wel aan hun trekken gekomen. Men krijgt met name uit hoofdstuk VII van Dr. Kroese's artikel de indruk dat de bovengenoemde akkoorden door de niet-Westerse industrie geaccepteerd zijn omdat men anders toch met restrictieve maatregelen van de Amerikaanse regering te doen zou krijgen. Deze stond kennelijk onder pressie van binnenlandse textielbelangen.

²) Dr. W. T. Kroese: „De eerste internationale industrie en de problematiek der ontwikkelingslanden”, bijlage bij „E.-S.B.” van 18 september 1963.

³) Dr. W. T. Kroese, op. cit., hoofdstuk VII.

¹) In de lopende jaargang: Ir. J. van Malde: „Enkele overwegingen met betrekking tot bilaterale hulpverlening” in „E.-S.B.” van 2 januari 1963; Drs. F. P. Jansen: „Ontwikkelingsresearch: een kind met een rekening” in „E.-S.B.” van 20 februari 1963; Drs. C. J. Brakel: „Ethiek en realiteit in de hulpverlening” in „E.-S.B.” van 29 mei en 5 juni 1963; Drs. P. S. J. Ablij: „Bilaterale of multilaterale hulpverlening aan onderontwikkelde gebieden?” in „E.-S.B.” van 14 augustus 1963; Drs. Tjoa Soe Tjong: „Hulp aan Indonesia: door wie, waarmee en hoe?” in „E.-S.B.” van 4 september 1963; Dr. H. Hoelen: „Bezinning op de hulp aan achtergebleven gebieden” in „E.-S.B.” van 2 oktober 1963.

Het valt te betreuren dat daartegenover de meer algemene overwegingen geen verdediging hebben gevonden. Dit is geen verwijt aan de textielindustrie. Men kan niet van haar verwachten dat zij deze taak op zich neemt. Het gaat hier om belangen, die boven die van een enkele industrie uitgaan.

Een „textielgemeenschap”.

Dit belangenconflict is niet iets nieuws. Op het terrein van de Europese energievoorziening heeft men vergelijkbare problemen gehad, in het bijzonder met de kolmijnen. Het ligt dan ook voor de hand de daar gevonden oplossingen te onderzoeken op hun bruikbaarheid voor de textielwereld. Men kan zich dan het volgende denken.

Ingesteld wordt een „textielgemeenschap”, waarin de regeringen der textiellanden, de industrie zelf en eventueel internationale instellingen hun invloed kunnen laten gelden. Deze gemeenschap kan dwingende regelingen vaststellen. Met haar middelen — gekregen van de betrokken regeringen — kan zij Westerse textielindustrieën, die zich terugtrekken uit de markt, premies geven. Zo nodig bevordert zij de ontwikkeling van nieuwe industrieën in textielgebieden waar dit wenselijk is. In feite zou dit neerkomen op hulp aan onderontwikkelde gebieden door steunverlening — tijdelijk! — aan eigen industrie.

Een belangrijk punt bij deze wijze van hulpverlening is dat de geveer/nemer-verhouding veel minder op de voorgrond staat dan bij de andere vormen. Bovendien spelen de in de inleiding genoemde problemen geen rol meer. De kosten van deze hulpverlening konden wel eens minder blijken te zijn dan ze lijken. Er wordt immers in grotere mate gebruik gemaakt van de voordelen, die de niet-Westerse landen kennelijk bij de textielproductie hebben.

Ten slotte is een gemeenschap als boven bedoeld beter gekwalificeerd dan een federatie van textielindustrieën om te beoordelen in hoeverre achteruitgang van de textielindustrie in Europa en Amerika om strategische redenen ongewenst is ⁴⁾, en of een wat eenzijdige maar snelle ontwikkeling in de ontwikkelingslanden niet te prefereren valt boven een evenwichtiger maar trage groei ⁵⁾.

Het verdient in ieder geval onderzoek of op deze wijze een eind gemaakt kan worden aan de vreemde vertoning, dat de welvarende landen zorgelijk praten over noodzakelijke economische groei in de achtergebleven gebieden, en tegelijk in het geweer komen wanneer ze de logische gevolgen van deze groei zien. Het klimaat is momenteel niet ongunstig voor maatregelen, die de omvang van de Westerse industrie beperken. Vele Europese textiellanden hebben te lijden van spanningen op hun arbeidsmarkten; hun betalingsbalansen kunnen wel wat verdragen.

Kritiek op de studie van Dr. Kroese.

Mogelijk ziet de textielindustrie weinig in de boven gegeven suggesties. Men mag echter wel van haar verwachten dat zij haar internationale akkoorden op gezonde economische opvattingen baseert, zeker wanneer zij in verband worden gebracht met de ontwikkelingslanden.

Men komt bij Dr. Kroese eigenlijk maar twee aanvaard-

baar lijkende argumenten voor beperking van de niet-Westerse concurrentie tegen. Het eerste rust op onderzoeken, waaruit zou blijken dat in bepaalde gevallen een zeer gecompliceerd systeem van directe en indirecte en nog sterker versluierende „subsidiën” de concurrentiebasis voor het Westen al direct een achterstand geeft van een percentage, variërend tussen 10 en 20 ⁶⁾. Nergens is echter een antwoord te vinden op de toch wel gewichtige vraag, of die bepaalde gevallen belangrijk zijn, en of men gepoogd heeft die versluiting op te heffen alvorens restrictieve tegenmaatregelen te nemen. Het andere argument is, dat de verschuivingen, die de industriële groei van de ontwikkelingslanden meebrengt, de textielindustrie om tijd doen vragen. Als men het onderstaande echter leest vraagt men zich af of deze industrie alleen om tijd vraagt.

Dr. Kroese verwijt de nieuwe landen, dat zij op de wereldtextielmarkt reeds mededingen, „zonder dat de nationale loonontwikkeling een peil heeft bereikt waarop van een redelijke nationale behoeftenbevrediging kan worden gesproken” ⁷⁾ en dat men om meer exportkansen vraagt hoewel de behoeften in het eigen land dikwijls nog niet bij benadering worden gedekt, zelfs al is er voldoende koopkracht om kleding aan te schaffen. „Zulks heeft weer tot gevolg, dat verwarring wordt gesticht in de toch al reeds in capaciteit teruggedreden industrie van de Westerse landen” ⁷⁾.

Typerend lijkt ook deze spijtige opmerking over de zich uitbreidende Westeuropese markt: „Dat onder politieke druk ook anderen hun aandeel in de markt kunnen verkrijgen is ons uit de voorgaande beschouwingen wel duidelijk geworden” ⁸⁾. Elders blijkt dat Dr. Kroese verlies van een afzetgebied aan de concurrent ziet als een offer: „Niet alleen Engeland doch ook de E.E.G. heeft dus reeds een offer gebracht door het zich, al dan niet vrijwillig, terugtrekken uit overzeese afzetgebieden” ⁹⁾.

Uit de geciteerde en andere ¹⁰⁾ opmerkingen van Dr. Kroese komt het beeld van een protectionistisch ingestelde industrie naar voren. Afzetgebieden worden veroverd of behouden niet door te concurreren met bijv. Aziatische mededingers, doch door het invoeren van beperkende maatregelen. Verruimingen in de restricties zijn eerder te danken aan een combinatie van politieke druk, economische machtsposities en onderhandelingsbekwaamheid, dan aan een politiek die op de duur vrij handelsverkeer wenst.

Dit alles komt in een wat vreemd licht te staan wanneer men zich realiseert hoe betrekkelijk gering die importen van textiel uit niet-Westerse gebieden zijn. De consumptie van „cotton yarns, fabrics and made-up articles” beliep in de E.E.G. in 1960 1.600.000 metrieke tonnen, terwijl de importen 45.000 ton bedroegen ¹¹⁾. West-Europa had in 1962 nog een exportsaldo aan „cotton and man-made fibre piece goods” van bijna 300 mln. yards. De katoenimporten van de Verenigde Staten bedroegen slechts 4 pCt. van de eigen productie in 1962 en het importsaldo nog geen 1 pCt. daarvan ¹²⁾.

⁶⁾ Dr. W. T. Kroese, bijlage bij „E.-S.B.” van 28 september 1960, blz. 12.

⁷⁾ Dr. W. T. Kroese, bijlage bij „E.-S.B.” van 18 september 1963, blz. 24.

⁸⁾ Dr. W. T. Kroese, bijlage bij „E.-S.B.” van 18 september 1963, blz. 31.

⁹⁾ Bijlage bij „E.-S.B.” van 18 september 1963, blz. 21.

¹⁰⁾ Bijlage bij „E.-S.B.” van 18 september 1963, blz. 22, 23.

¹¹⁾ Bijlage bij „E.-S.B.” van 18 september 1963, bijlage 19.

¹²⁾ Bijlage bij „E.-S.B.” van 18 september 1963, bijlagen 6 en 7.

⁴⁾ Zie Dr. W. T. Kroese: „De Westeuropese katoenindustrie in een nieuwe periode van ontwikkeling”, bijlage bij „E.-S.B.” van 28 september 1960, blz. 14.

⁵⁾ Zie Dr. W. T. Kroese, bijlage bij „E.-S.B.” van 18 september 1963, blz. 23.

Samenvatting.

Overwogen dient te worden een subsidieregeling die Westerse ondernemingen in staat stelt zich zonder te zware verliezen terug te trekken uit markten waar niet-Westerse concurrentie hen anders tot protectionistische maatregelen zou nopen.

Voorts mag van de textielindustrie verwacht worden dat zij een economisch verantwoorde motivering geeft voor overeenkomsten, die de concurrentie van niet-Westerse ondernemingen beperken, wanneer zij pretendeert dat hiermee het belang der ontwikkelingslanden is gediend.

Amsterdam.

N. J. BOUMA.

NASCHRIFT

Het is altijd bijzonder prettig voor een schrijver indien op een artikel van zijn hand met een weerwoord wordt gereageerd. Daarbij blijkt immers dikwijls hoe het betoog op een bepaalde lezerskring heeft ingewerkt. Dubbel plezierig is het wanneer bepaalde misvattingen dan nog in een naschrift kunnen worden rechtgezet.

Gaarne was ik wat nader ingegaan op de door Drs. Bouma naar voren gebrachte „textielgemeenschap”. Een bepaald sympathiek denkbeeld. Ik vrees echter wel, dat de verwezenlijking van een „K.S.G.” voor een zo uitgebreide bedrijfstak als de textiel niet zó gemakkelijk zal zijn. Begint men namelijk aan iets dergelijks dan moet ook alles, nl. zowel de verwerking van katoen, wol, linnen, jute en man-made fibres in de spinnerij-, weverij-, finishing-, tricotage-, band- en vlecht-, alsmede de confectie-industrie, alsook de rijk geschakeerde handel in zo'n regulering worden betrokken. Kolen en textiel zijn wel twee aparte werelden.

Wat de opbouwende kritiek van de heer Bouma betreft kan ik hem zeer erkentelijk zijn voor vele van zijn opmerkingen. Alleen reeds het feit, dat ik in dit naschrift nog eens de gelegenheid krijg een oude legende te bestrijden, stemt mij tot vreugde.

De gemiddelde Nederlander verbaast zich, dat men nog steeds moet pogen in bepaalde delen van de wereld de „image” van ons land een ander aspect te geven dan dat van klompen, tulpen, windmolens en jenever. Net zo verwonderen zich de textielindustriëlen uit het Westen over de nog steeds bestaande misvatting over het concurrentievermogen van hun collega's uit de ontwikkelingslanden.

Nu deze in het weerwoord op mijn „E.-S.B.”-artikel weer zo sterk naar voren komt en als het ware de basis van het betoog van Drs. Bouma vormt, moet ik mij bepaald een verwijt maken, dat ik in het geschrift van 18 september aan dit sprookje blijkbaar onvoldoende aandacht heb geschonken.

Weliswaar heb ik in een voetnoot (86 - blz. 31) enkele cijfers gepubliceerd om deze misvatting te bestrijden, doch het zou misschien beter zijn geweest wanneer ik een aparte paragraaf had gewijd aan de op blz. 20 te vluchtig aangehaalde „Appraisal” van de katoenindustrie in het grootste ontwikkelingsland, India.

Onze collega's in Bombay, Ahmedabad en Coimbatore gaan bij de opbouw van hun betoog namelijk uit van enkele „basic facts”. Hierbij is de voor ons belangrijkste en meest verzachtende kreet wel de volgende: „The cheapness of Indian cloth is a MYTH”. Prachtig! Ook de daarop aansluitende conclusie: „Its access to Western markets can cause NO disruption”, zou zeker acceptabel zijn, mits het spel volgens de regels wordt gespeeld. Helaas leert de praktijk ons wel wat anders.

Indien men op den duur een „vrij handelsverkeer” zou wensen, zou dit voor de textielindustrie in de ontwikkelings-

landen wel eens merkwaardige consequenties kunnen hebben. Ook al bezitten deze de modernste voortbrengingsmethoden, over het algemeen zijn hun kostprijzen hoger dan die van de industrielanden. Het lage loonpeil wordt er namelijk overgecompenseerd door een zeer lage produktiviteit per man-uur, welke voortkomt uit de geringe arbeidsefficiëntie van de individuele arbeider en uit een systeem van „featherbedding”, dat vooruitstrevende vakbonden met name in India toepassen.

Ondanks deze voor de ontwikkelingslanden helaas ongunstige situatie zijn de exportprijzen van hun textielen aanmerkelijk lager dan de kostprijzen van de textielindustriëlen in de Westerse wereld. Dit wordt veroorzaakt door het verbreken van de logische band tussen kostprijs en verkoopprijs in de ontwikkelingslanden. Zoals bekend geschiedt dit zowel door het handhaven van een zeer hoog prijspeil op de volmaakt afgesloten — van protectionistisch ingestelde industrie gesproken — binnenlandse markt, als ook door een ver strekkend systeem van exportsubsidiëring, waarvan de details inmiddels in vele gevallen bekend werden. Ook op dit punt zou ik nader kunnen ingaan, ware het niet dat ik dit van de redactie niet mag vragen. Een bijlage van 40 bladzijden is nu voor 3 jaar genoeg!

Het is dus wel wat moeilijk om vol te houden, dat de relatief goedkoop producerende textielindustriëlen van de geïndustrialiseerde landen het veld moeten ruimen voor de duur producerende concurrenten in de ontwikkelingsgebieden. En dit dan op grond van het feit, dat stelselmatig van dumpingmethoden en exportsubsidies gebruik wordt gemaakt. Dat hier spoedig een eind aan zal komen is ook al niet te verwachten. De textielindustrie in India bestaat het volgend jaar 110 jaar!

De ontwikkelingslanden worden tegenwoordig — overigens o.i. zeer oneerbiediglijk — wel eens vergeleken met een groep zeeleeuwen. Die aardige dieren, die zo snel de hun toegeworpen vissen plegen op te slokken om dan direct weer in de houding te staan, klaar voor de volgende voeding.

Welnu, de textielindustriëlen in het Westen, die tot taak hebben de continuïteit van hun bedrijven zóveel mogelijk te waarborgen, voelen er echt niet zo veel voor in de internationale ontwikkelingsshow tot vis gepromoveerd te worden. En zeker niet wanneer zij mogen veronderstellen, dat er na de eerste ronde voorlopig geen spectaculaire wijziging in het menu volgt. Tenzij zij in internationaal verband ingrijpen.

Plaisanterie à part, de textielakkoorden van Genève zijn er nu juist om een dreigende chaos te voorkomen. In de ontwikkelingslanden wordt een teveel aan nieuwe capaciteit gemonteerd. Hoewel deze in eerste instantie bestemd zal zijn om het kledingpeil van de inheemse bevolking op een hoger niveau te brengen — men denke aan het verbruik van katoen en man-made fibres per capita, hetwelk in India op 2,1 kg per jaar ligt tegen 7,4 kg in West-Europa en 14,4 kg in de Verenigde Staten! — ontstaat door de te eenzijdig gerichte ontwikkeling het grote verbruiksécart. Daarmee worden textielen tot een internationaal gangbaar doch voor de ontwikkelingslanden veel te „duur” betaalmiddel. Ook dit is door hen onlangs, nl. bij de behandeling van de problematiek van de toetreding van Engeland tot de E.E.G., officieel erkend.

Dat er heus nog wel wat ontbreekt aan de algemene mondiale investeringsprogrammering zal niemand verwonderen, die vertrouwd is met het uitermate complexe probleem van de vormgeving aan de wereldeconomie. Het is daarom toe te juichen, dat het G.A.T.T. in een pragma-

tische benadering van een klein onderdeel van dit grote samenstel van vraagstukken het waarschuwingssignaal gaf. Want dat is immers de grote betekenis van het „Long term arrangement regarding international trade in cotton textiles”, de duidelijke vingerwijzing, dat men in een schip met het ene zeil van de mono-industrie-economie net zo onrustig vaart als de landen, die voor een goede koers op de economische wereldzee ook afhankelijk zijn van één enkel zeil, dat van een mono-agrarische cultuur. Slechts een meer gediversifieerd industrieel programma kan de ontwikkelingsgebieden op den duur de economische bestaanszekerheid geven, die zij zo gaarne bezitten en die wij hun ook het liefste willen geven. Het is echter een moeilijke opgave de zeeleeuwen op korte termijn wat anders te geven dan textielvis.

Niet op alle kanttekeningen van Drs. Bouma — zoals bijv. op de laatste — kan ik ingaan. Uit het feit, dat een Nederlander de internationale beschouwing van 18 september schreef, zal hem echter wel duidelijk zijn, dat er altijd enig verschil van opvatting bij het wegen van de invoer t.o.v. het binnenlandse verbruik blijft bestaan. In ons land is dit namelijk 32 pCt., excusez du peu (zie bijlage 17)!

Als reactie op zijn samenvatting ten slotte nog dit. Aan een subsidieregeling heeft de Westerse textielindustrie echt weinig behoefte. Zij is meer gebaat bij de, gelukkig reeds bestaande, internationale erkenning van de deloyale en politieke concurrentie en de marktversturende gevolgen van dien.

Het is deze erkenning, welke ten grondslag ligt aan het nu geleidelijk aan verder uit te werken „textile arrangement”. Motiveringen, zoals in het weerwoord gevraagd, kunnen bij de ontwikkelingslanden zelf het best verkregen worden. De Westerse industrieën zullen daarbij desgewenst gaarne de helpende hand bieden.

Almelo.

W. T. KROESE.

GELD EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Na de storting op de Staatslening is het tegoed van de Staat bij De Nederlandsche Bank tot het astronomische bedrag van f. 1.292 mln. gestegen. Liquiditeitsmoeilijkheden zullen er bij de Schatkist voorlopig wel niet ontstaan. De ruimte in de staatskas gaat gepaard met beperkte liquiditeiten bij het bankwezen. Het baart dan ook geen verwondering, dat, met de novemberultimo in 'zicht, het kasreservepercentage voor de november/decemberperiode op de 0-stand wordt gehandhaafd. Sinds op 23 september het percentage tot nihil werd gereduceerd, mist De Nederlandsche Bank een middel waarmee in de afgelopen jaren een sterk beroep op de bankliquiditeiten tegemoet kon worden getreden. Wel heeft de circulatiebank stallingsfaciliteiten geopend — 5 december moet de terugkoop door de banken plaatsvinden — doch het is niet onmogelijk, dat hierdoor alleen niet voorzien kan worden in de komende liquiditeitsbehoefte der banken. Daarbij moet men bedenken, dat met de groei van onze economie de golfbeweging in de bankpapiercirculatie steeds groter vormen aanneemt. Tegen eind december is deze golf i.v.m. St. Nicolaas nog groter dan in de meeste andere maanden, zodat op een uitzetting van de bankbiljettenomloop met f. 300 à f. 350 mln. zeker rekening moet worden gehouden. Het ligt in de lijn, dat de banken haar buitenlandse liquiditeiten in de volgende weken zullen moeten aanspreken.

Kapitaalmarkt.

R.P.S., lokale spaarbanken en boerenleenbanken hebben in de periode van januari t/m oktober netto f. 1.213 mln. aan spaargelden zien binnenvloeien, hetgeen f. 310 mln. meer is dan in de vergelijkbare periode van vorig jaar. In het bijzonder de boerenleenbanken zijn goed voor de dag gekomen. Zij alleen reeds zorgden voor een toeneming met f. 201 mln. In oktober heeft het verschil in ontwikkeling tussen boerenleenbanken enerzijds en de overige spaarinstellingen anderzijds zich nog verscherpt. In september 1963 lag bij de R.P.S. het spaarverschil nog hoger dan in dezelfde maand een jaar tevoren; de algemene spaarbanken zagen dit verschil dalen. In oktober boekte de R.P.S. een aanmerkelijke achteruitgang, de algemene spaarbanken liepen ook terug. De boerenleenbanken daarentegen zagen het netto-bedrag der besparingen in deze maanden alsmaar stijgen. De reeds aan de gang zijnde prijsstijging schijnt dus de spaarneiging bij het agrarisch deel van onze bevolking te stimuleren en bij het overige deel aan te tasten.

De emissiemarkt heeft in de eerste tien maanden van het jaar wat de obligaties betreft een iets groter bedrag naar geldnemers geleid, nl. f. 1.167 mln. tegenover f. 926 mln. in dezelfde periode van vorig jaar. De aandelenemissies liggen in het lopende jaar echter ver achter bij het overeenkomstige tijdvak van 1962 (f. 59 mln. tegenover f. 803 mln.). De Philipsmissie van f. 731 mln., waarvan ca. f. 380 mln. in ons land is opgenomen, maakt een zuivere vergelijking moeilijk.

Nog diverse emissieprojecten zijn aan de markt, waarvan de emissie van Bredero Vast Goed in het bijzonder de aandacht trekt omdat met deze uitgifte een nieuwe vorm zijn intrede zal doen, nl. eenheden bestaande uit een aandeel van nominaal f. 500 en een obligatie nominaal f. 1.000, een binding derhalve tussen risicoaanvaardend en risicomijdend kapitaal. Het karakter van de financiering van de projecten die B.V.G. onder zijn vleugels neemt, maakt deze vorm wenselijk. Uiteraard zal in de toekomst elk der onderdelen een eigen leven gaan leiden, doch inmiddels hebben de geldgevers in tweeërlei functies hun financieringsbijdrage geleverd.

De scherpe reactie van Wallstreet op de plotselinge dood van President Kennedy kan haast niet anders zijn dan psychologisch van karakter. Een herstel ligt dan ook voor de hand.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	28 dec. 1962	H. & L. 1963	15 nov. 1963	22 nov. 1963
Algemeen	345	401 — 346	388	384
Intern. concerns	464	560 — 463	536	532
Industrie	319	359 — 321	345	340
Scheepvaart	134	164 — 135	158	155
Banken	257	261 — 232	238	235
Handel enz.	150	162 — 150	162	161

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 157	f. 167,60	f. 171,50
Philips G.B.	f. 139	f. 149,80	f. 146,70
Unilever	f. 138,40	f. 139,10	f. 137,50
A.K.U.	401½	504½	492½
Hoogovens, n.r.c.	558	556	546
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	723	770	764
Zwanenberg-Organon	909¼	905	908
Van Gelder Zn	244	228	223½
Amsterdamsche Bank	390	377	375
Robeco	f. 208	f. 225	f. 223

New York.

Dow Jones Industrials	652	740	711
-----------------------------	-----	-----	-----

Rentestand.

Langl. staatsobl. a)	4,24	4,57	4,59
Aand.: internationalen a)	3,20	3,23	
lokalen a)	3,86	3,58	
Disconto driemaands schatkist- papier	2	2½	2½

a) Bron: Veertiendaags Beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

C. D. JONGMAN.

RECENTE PUBLIKATIES

Dr. H. Leutner: Geldstrom- und Liquiditätstheorie. Fritz Knapp Verlag, Frankfurt 1962, 200 blz., DM. 19,80.

De jaarverslagen van De Nederlandsche Bank ontlenu hun grote betekenis mede aan de daarin ontwikkelde monetair analyse (vele lezers herinneren zich nog de discussie hierover tussen o.m. Dr. Holtrop, Prof. Witteveen en Prof. Tinbergen in de jaren 1954/'55). Het is dan ook niet verbazingwekkend dat in Dr. Leutner's studie op uitvoerige wijze aandacht wordt geschonken aan de methodiek van De Nederlandsche Bank. Daarnaast is er in het betreffende hoofdstuk („Empirisch-statistische Verifizierung" der Strom -und Effektgrößen im Dienst der Geld -und Kreditpolitik") eveneens een uitvoerige bespreking van de metho-

dieken van de Amerikaanse „Board of Governors of the Federal Reserve System" en van de „Deutsche Bundes Bank.

In dit boek worden de onderhavige theorieën zowel vanuit het aspect van de nationale rekeningen als dat van zelfstandige „Einzeltheorieën" behandeld. De auteur geeft een uitvoerige en waardevolle literatuurbehandeling.

A. J. Brown: Inleiding tot de algemene economie. Aula 120, 249 blz., f. 2,25.

De auteur, hoogleraar aan de Universiteit van Leeds, beoogt enkele saillante kenmerken en problemen van de wereldeconomie, benevens de samenhangende belangrijkste wegen van economische analyse, weer te geven. Na een drietal hoofdstukken over de werking van een volkshuishouding voor „beginners" wordt met behulp van statistische en actuele gegevens besproken waarom de

BRUYNZEEL KEUKENS ZAANDAM

zoekt een

akademikus

voor de leiding van haar afdeling „ORGANISATIE en PLANNING", direkt ressorterend onder de direktie.

De functie van deze afdeling zal drie-ledig zijn:

- hulp aan direktie en haar naaste medewerkers bij het vormen van een doeltreffend beleid, speciaal ten aanzien van het organisatie-aspekt en de uitwerking daarvan, zowel in als tussen de verschillende lijn- en stafafdelingen
- het opstellen en uitwerken van de planning voor de gehele onderneming zowel op langere als op kortere termijn
- en, in verband met bovenstaande, het verstrekken van specialistische hulp aan de verschillende leidinggevende niveaus.

Gedacht wordt aan een akademikus met technisch-economische ervaring en met belangstelling in sociaal-psychologische richting.

Bij voorkeur niet ouder dan 40 jaar.

Voor de juiste man ligt hier een interessant arbeidsterrein open, om in nauwe samenwerking met de direktie en zijn naaste medewerkers zijn ideeën te ontplooiën en te verwezenlijken in een zich expanderende industrie.

Geïnteresseerden worden hierbij uitgenodigd zich schriftelijk dan wel mondeling in verbinding te stellen met de direktie, Pieter Ghijzenlaan 30, Zaandam, telefoon 02980 - 26550.

were]deconomie er zo uitziet als zij wordt aangetroffen. Dit boekje is o.i. waardevol als een actualiserende aanvulling op inleidingen tot de theoretische economie.

Sebastian de Grazia: Of time, work and leisure. The Twentieth Century Fund, New York 1962, 559 blz., \$ 6.

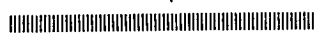
Dit werk is het resultaat van een driejarige studie, geleid en gefinancierd door the Twentieth Century Fund, met A. Heckscher en S. de Grazia als research directors. De Grazia is filosoof en doceert in de politieke wetenschappen. Als filosoof behandelt hij de primaire plaats van „leisure” in het cultuurpatroon van de antieke wereld; het Griekse en Latijnse woord voor arbeid was „un-leisure”.

Voorts analyseert hij uitvoerig de vele statistische gegevens over de vrije tijd(sbesteding) van de gemiddelde hedendaagse Amerikaan. Standaardcijfers suggereren dat

voor hem de gemiddelde werkweek daalde van 70 (1850) tot ca. 39 uren (voor „full-time”-werknemers echter: ca. 46 of 47 uren). Deze winst wordt, aldus de auteur, vrijwel geheel geabsorbeerd door factoren als transport naar het werk (8,5 uren), bijverdiensten enz. De zgn. grote toename van vrije tijd beschouwt hij dan ook als een mythe.

G. Soule: Ideas of The Great Economists. Mentor Book (Uitg. The New American Library), 160 blz., 60 \$ct.

De auteur, een directeur van het Amerikaanse „National Bureau of Economic Research”, bestrijkt de periode vanaf de antieke tijd t/m Keynes. Hierbij komen meer dan 50 belangrijke economen aan de orde. Het pocketboekje is met een zeer persoonlijke, prettig leesbare, stijl geschreven.

**Abonneert U op
DE ECONOMIST**

Maandblad onder redactie van

- Prof. P. Hennipman,
- Prof. A. M. de Jong,
- Prof. F. J. de Jong,
- Prof. P. B. Kreukniet,
- Prof. H. W. Lambers,
- Prof. J. Tinbergen,
- Prof. G. M. Verrijn Stuart,
- Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

**DE CENTRALE KAMER VAN
HANDELSBEVORDERING (CKH)**

Laan van Nieuw Oost-Indië 129-135 Den Haag

wenst over te gaan tot de aanstelling van een

ADJUNCT-DIRECTEUR

voor externe betrekkingen.

Deze functionaris heeft tot taak:

- de externe betrekkingen van de CKH in Nederland en in het buitenland te verzorgen;
- leiding te geven aan de afdeling publiciteit van de CKH;
- inhoud en vorm te geven aan de publiciteit omtrent Nederland in het buitenland ter ondersteuning van de Nederlandse exportbevordering, onder gebruikmaking van alle daarvoor binnen en buiten de CKH ter beschikking komende middelen.

Voor deze functie wordt gedacht aan iemand, die

- een langdurige ervaring heeft in een vergelijkbare werkring in een organisatie of bedrijf;
- gemakkelijk contacten legt, zowel in het bedrijfsleven als in overheidskringen en daaraan een representatief optreden op hoog niveau weet te paren;
- beschikt over ervaring op journalistiek gebied en zich zowel mondeling als in geschrifte uitstekend kan uitdrukken;
- tenminste een middelbare en zo mogelijk een academische opleiding heeft;
- niet ouder is dan 45 jaar.

Het salaris zal in overeenstemming zijn met het grote belang dat de CKH aan deze functie hecht.

Brieven te richten aan: de Directie van de Centrale Kamer van Handelsbevordering.

MINISTERIE VAN BUITENLANDSE ZAKEN

Bij de Directie Integratie Europa kan op korte termijn worden geplaatst een

JONG ACADEMICUS

(economie of rechten)

die onder meer zal worden belast met werkzaamheden met betrekking tot algemene integratievraagstukken. Na gebleken geschiktheid kunnen kandidaten na 1 jaar worden benoemd tot referendaris IIe klasse.

Salarisgrenzen: f 593,— tot f 1128,— per maand exclusief 4 pCt. huurcompensatie en 4 pCt. vakantietoelage. Aanstelling boven het minimum is mogelijk en mede afhankelijk van leeftijd, bekwaamheid en ervaring.

Genoemde salarisbedragen zijn exclusief de te verwachten verhogingen per 1 januari 1964.

Eigenhandig geschreven sollicitaties onder nr 3-5095/7188 (in linkerbovenhoek van brief en env.) zenden aan het Bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

ECONOMISCH TECHNOLOGISCH INSTITUUT VOOR ZEELAND

Bij het E.T.I. voor Zeeland bestaat op korte termijn een vacature voor een

ECONOOM

in een team van onderzoek van regionaal-economische vraagstukken op het gebied van het deltaplan, landbouw, industrie, zeehavens, toerisme, verkeer, middenstand e.d.

Salaris afhankelijk van leeftijd en capaciteiten.

Opneming in het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds.

Sollicitaties in te dienen vóór 10 december a.s. bij de directeur, Londense Kaai 13, Middelburg.

Telkens en telkens blijkt ons weer, hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fonds-analyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiter-aard zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

N.V. Amsterdamsche Ballast Maatschappij

gevestigd te Amsterdam

Uitgifte

van

nom. f. 7.500.000.- 4³/₄ pCt. 15-jarige in aandelen converteerbare obligatiën

in stukken groot nominaal 500.- aan toonder

tot de koers van 100 pCt.

uitsluitend voor houders van claimbewijzen van de thans uitstaande aandelen en wel in de verhouding van nom. f 1.500.- obligaties op nominaal f 1.000.- uitstaand aandeel.

De lening is à pari aflosbaar op 1 Januari van de jaren 1970 tot en met 1979 en wel in 10 gelijke jaarlijkse termijnen.

Vervroegde gehele of gedeeltelijke aflossing is vanaf 10 Januari 1967 toegestaan en wel gedurende de periode 10 Januari 1967 t/m 31 December 1973 à 102% en gedurende de verdere looptijd à 101%.

Ondergetekende bericht dat zij de inschrijving op bovenstaande uitgifte openstelt op

woensdag, 4 december 1963,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur

te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage bij de kantoren van de

AMSTERDAMSCHER BANK N.V.

en te Amsterdam bij

VAN DER WERFF & HUBRECHT N.V.

op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte d.d. 26 november 1963.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten alsmede - tot een beperkt aantal - exemplaren van de statuten en van het jaarverslag over het boekjaar 1962 zijn ten kantore van inschrijving verkrijgbaar.

Amsterdam 26 november 1963

AMSTERDAMSCHER BANK N.V.

EERSTE NEDERLANDSCHE

PENSIOENREGELINGEN

**RISICO-HERVERZEKERING
VAN PENSIOENFONDSEN**

BUREAU VOOR COLLECTIEVE CONTRACTEN
JOHAN DE WITTLAAN 50, 'S-GRAVENHAGE
POSTADRES: POSTBUS 5 TEL. (070) 514351

Het kostbaarste dat een tijdschrift
bezit, is de onafhankelijkheid
van de redactionele inhoud.

ADVERTEREN

kost geld

★

NIET adverteren

kost veel

meer geld

!

HET FINANCIËLE DAGBLAD

heeft wegens uitbreiding van de werkzaamheden
PLAATS VOOR

TWEE REDACTEUREN

OP DE FINANCIËLE REDACTIE

Enige ervaring met bank- en/of effectenzaken.
is gewenst.

De te verrichten werkzaamheden bestrijken het gehele
terrein van de financiële berichtgeving en met name het
verwerken van

- ★ bedrijfsnieuws
- ★ jaarverslagen
- ★ emissies
- ★ ontwikkeling ter beurze

Sollicitaties

aan de Hoofredactie van het fd, Postbus 216; Amsterdam-C.

*Wij zoeken voor onze
Economische Afdeling een*

assistent voor marktonderzoek

*Het betreft hier afwisselende,
interessante werkzaamheden, die na een
inwerkperiode voor een belangrijk deel
zelfstandig dienen te worden verricht.
Tot zijn taak zal o.m. behoren
verkregen marktgegevens cijfermatig
te verwerken en te interpreteren.*

*Gedacht wordt aan iemand van \pm 25 jaar
met ten minste diploma 5-jarige H.B.S.
Voortgezette studie en/of
ervaring in soortgelijke functie
zal tot aanbeveling strekken.
Geboden wordt o.m. goede salariering
en opname in het pensioenfonds.
Sollicitaties met vermelding van
personalia, opleiding en ervaring, onder
bijvoeging van een recente pasfoto,
te richten aan de*

*Nederlandsche Persil Maatschappij NV.,
afdeling Personeelszaken,
Stadhouderskade 19/20, A'dam-13.*

Persil

De Stichting Federatie Metaal- en Electrotechnische Industrie

gevestigd te Den Haag, vraagt een

JONG ECONOOM

voor de sectie integratie en handelspolitiek

Deze sectie van de afdeling Economische Zaken geeft voorlichting aan leden en groepen van ondernemingen en bereidt beleidsbeslissingen van de bestuurscolleges der FME voor op het gebied van de ontwikkeling van de Europese integratie, handelspolitiek en exportbevordering.

Het zal de taak van deze functionaris zijn het hoofd van deze sectie in de ruimste zin assistentie te verlenen bij zijn werkzaamheden en de uitbouw daarvan.

Leeftijd 25 - 30 jaar. Salaris op industrieel niveau. Bedrijfservaring strekt tot aanbeveling. Een redelijke beheersing van de moderne talen is wenselijk, maar zal zonedig worden gestimuleerd.

Brieven te richten aan Adviesbureau voor Bedrijfsorganisatie Dr D. Horryng N.V., Frederik Hendriklaan 42, 's-Gravenhage.

Dr Horryng is gemachtigd met geïnteresseerden, die daartoe de wens te kennen geven, een onderhoud te hebben alvorens hun brief wordt doorgegeven aan de FME. Referenties zullen niet worden ingewonnen dan na overleg met de betrokkene. Telefonische inlichtingen kunnen niet worden verstrekt.

***Pelikan* 1022 G «interplastic»**
geeft duidelijk leesbare smetvrije
doorslagen, is uitermate
duurzaam en bijzonder
«schoon» te hanteren.
interplastic het carbonpapier met
de rode rugzijde is beslist
onmisbaar in het moderne kantoor.

Günther Wagner Hannover Pelikan-Werke

Alleenvoortegewoortdigers voor Nederland

H. van Gemert & Co. N.V Amsterdam

CENTRAAL BEHEER

VERZEKERING EN DIENSTVERLENING

ten behoeve van het bedrijfsleven

WET-RISICO

bedrijfs-w.a.-verzekering, motorrijtuigverzekering, ongevallenverzekering voor inzittenden van automobielen.
collectieve invaliditeitsverzekering.

BRAND-RISICO

brand- en bedrijfsschadeverzekering van industriële en andere objecten.

MOLEST-RISICO

verzekering tegen oorlogsschade, stormschade en andere risico's.

VERVOER-RISICO

transportverzekering van goederenzendingen in binnen- en buitenland.

PENSIOEN-RISICO

collectieve ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitsverzekering.

VERENIGING VOOR CENTRALE ELEKTRONISCHE ADMINISTRATIE - C.E.A.

loon-, voorraad-, debiteuren-administratie, facturering enz. met behulp van elektronische apparatuur.

De bij Centraal Beheer aangesloten verenigingen werken op zuiver onderlinge grondslag.

Het lidmaatschap kan u een belangrijke besparing op de kosten opleveren.

**CENTRAAL BEHEER BELAST ZICH
OOK MET DE ADMINISTRATIE VAN
ONDERNEMINGSPENSIOENFONDSEN**

STELT U VOOR
HET VERKRIJGEN
VAN INLICHTINGEN
IN VERBINDING MET:

CENTRAAL
C.B.
BEHEER

BOS EN LOMMER-
PLANTSOEN 1,
AMSTERDAM-W.
TEL. 134971
POSTBUS 8400